

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра історії та методики її навчання
(назва)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Хрещення Русі-України як цивілізаційний вибір»

студентки факультету
Факультет управління, адміністрування
та інформаційної діяльності
групи 45Ф
напряму підготовки (спеціальності)
032 Історія та археологія
Цибуленко Наталії Валеріївни
Керівник канд. істор. наук, доцент,
завідувач кафедри історії та методики її навчання.
Гончарова Наталія Олександрівна

Робота захищена _____
з оцінкою « _____ », кількість балів _____
Члени комісії:

(підпис)	(прізвище, ініціали)
(підпис)	(прізвище, ініціали)
(підпис)	(прізвище, ініціали)

Робота допущена до захисту

на засіданні кафедри Історії та методик її навчання
(назва випускової кафедри)

протокол № 14 від «04» червне 2026 р.

Завідувач кафедри

Н. Тош — Тончарова Н. О.
(підпис) (прізвище, ініціали)

Робота пройшла публічний захист
на відкритому засіданні ЕК

«22» червне 2026 р.

Оцінка 83 добре
(за стобальною шкалою) (за традиційною шкалою)

Голова ЕК

Н. Тош — Тончарова Н. О.
(підпис) (прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	7
1.1. Історіографія проблеми та джерельна база дослідження.....	7
1.2.Методологія дослідження.....	14
РОЗДІЛ 2. ХРЕЩЕННЯ РУСІ-УКРАЇНИ: ПЕРЕБІГ ПОДІЙ ТА КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ	26
2.1. Політика Володимира Великого у контексті християнізації держави.....	26
2.2. Процес хрещення: організація та поширення християнства.....	39
РОЗДІЛ 3. ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ВИБІР ТА ЙОГО НАСЛІДКИ.....	52
3.1. Соціокультурні зміни в Київській Русі після прийняття християнства...	52
3.2. Хрещення як інтеграція Київської Русі у європейський простір.....	66
ВИСНОВКИ.....	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	83
ДОДАТКИ.....	89

ВСТУП

Актуальність теми кваліфікаційної роботи. У 988 році, понад дві тисячі років тому, мешканці Києва, виконуючи указ свого князя Володимира, перейшли через Дніпро та масово охрестилися. Це була подія великого історичного значення, яка на вернула значну частину Східної Європи до християнства. Хоча християнство, юдаїзм та іслам давно були відомі в цих регіонах, а сама Ольга на вернулася до християнства, населення Русі-України залишалося язичницьким.

Після сходження на престол Володимир спробував створити єдиний пантеон для народу, але невдовзі відмовився від цього проєкту, прийняв християнство, зрікся своїх численних дружин і одружився з Анною, сестрою візантійського імператора Василія.

Константинопольський патріарх призначив митрополита для встановлення єпископської кафедри Києва та всієї Русі-України, і в 988 році візантійське духовенство охрестило киян у Дніпрі. Рішення Володимира мало негайний вплив на долю його Київського князівства Русі-України, конфедерації східнослов'янських племен.

За короткий термін Русь змогла закріпити своє становище відносно Візантійської імперії та інших християнських держав Європи. Але рішення Володимира також мало глибокі наслідки для пізнішої історії та ідентичності народів, які успадкували його спадщину. Папа Іван Павло II, глава Римсько-католицької церкви, проголосив у своєму Апостольському листі на честь тисячоліття хрещення Русь-України: «Елементи християнської спадщини пронизували життя та культуру нації та створювали простір для цілком окремої форми європейської культури, власне, самої людської культури».

Русь-Україна була однією з найбільших держав середньовічної Європи та відіграла вирішальну історичну роль у долі народів та держав на Заході, Сході та Далекій Півночі. З огляду на ці обставини, не дивно, що різні

аспекти суспільного життя Русі-України досліджувалися вченими з усього світу в різні епохи.

Хрещення Русі-України у 988 році стало переломним моментом, який визначив стратегічний напрямок розвитку Київської держави та започаткував процес формування її духовних і культурних засад. Прийняття християнства на державному рівні не лише закріпило політичний та культурний курс Русі-України у бік візантійсько-християнської традиції, а й започаткувало процеси глибинної трансформації суспільної свідомості, системи цінностей, права, освіти та мистецтва.

Унаслідок християнізації відбувся відхід від язичницьких уявлень і формування нової релігійної ідентичності, що інтегрувала давньоруське суспільство в загальноєвропейський культурно-релігійний простір.

Проблематика дослідження набуває особливої актуальності у сучасних умовах, коли питання історичної пам'яті та національної ідентичності України постають у контексті гібридних впливів і пропагандистських маніпуляцій з боку держави-агресора.

Сучасні російські наративи прагнуть переосмислити та привласнити спадщину Русі-України, зокрема інтерпретуючи подію хрещення як частину «єдиного історичного простору», що суперечить історичним фактам і науковим висновкам.

Така ситуація вимагає від наукової спільноти системного аналізу джерел, реконструкції реального історичного контексту та осмислення хрещення Русі-України як унікального феномена українського державотворення й культурного розвитку.

Наукова значущість теми зумовлена необхідністю переосмислення місця хрещення Русі-України у структурі національної історичної пам'яті та його впливу на формування української культурної ідентичності. Дослідження цього процесу дозволяє розкрити взаємодію політичних, релігійних і культурних чинників, які сприяли інтеграції Русь-України до візантійсько-європейської цивілізації, а також показати роль цієї події у

формуванні морально-етичних орієнтирів, що збереглися в українській традиції до сьогодні.

Таким чином, постановка проблеми полягає у виявленні та обґрунтуванні значення хрещення Русі-України як стратегічного цивілізаційного вибору, який визначив історичний вектор розвитку держави та став одним із ключових чинників формування української культурної спадщини, що зберігає свою актуальність в умовах сучасних викликів і загроз.

Мета дослідження: теоретичний аналіз Хрещення Русі-України як цивілізаційного вибору.

Завданнями дослідження є наступні:

- Проаналізувати язичницькі вірування давньоруського суспільства, встановити їхню роль та значення.
- Визначити особливості політики Володимира Великого у контексті християнізації держави.
- Описати процес хрещення.
- Встановити соціокультурні зміни в Русі-України після прийняття християнства.
- Проаналізувати Хрещення як інтеграцію Русі-України у європейський простір.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини які виникли в Русі-України у зв'язку з Хрещенням.

Предмет дослідження - Хрещення Русі-України

Методологія дослідження. Для розкриття поставлених у кваліфікаційній роботі завдань використано такі методи наукового пізнання: описово-аналітичний, історико-констатувальний, метод міфологічної деконструкції, критичного аналізу, теоретичного узагальнення.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що результати дослідження та зроблені з них висновки можуть бути використані

при написанні наукових праць, підручників та методичної літератури з історії психології.

Новизна дослідження полягає у комплексному та темпоральному аналізові Хрещення Русі-України як цивілізаційного вибору.

Географічні рамки дослідження: Русь-Україна (з кінця IX до середини XIII століття).

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи обумовлена її метою. Робота складається зі вступу, трьох розділів основної частини, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 91 сторінка.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Історіографія проблеми та джерельна база дослідження

Термін «історіографія» визначається як сукупність історичних досліджень певної епохи чи проблеми. Етимологічно цей термін пов'язаний з двома словами: «історія» - вивчення минулого - та «графо» - письмо. Таким чином, ми визначаємо історіографію наукової проблеми як хронологічно повне та систематичне зібрання інформації про її розвиток.

Це визначення навмисно уникає вимоги абсолютної об'єктивності фактичного матеріалу, оскільки історичне дослідження відрізняється від історіографічного дослідження саме тим, що перше є об'єктивним, незалежним від волі та розуміння дослідника, тоді як друге є суб'єктивним і являє собою результат творчої інтерпретації минулих подій. Тому створення історіографії завжди базується на проекції знань про історичний розвиток досліджуваного предмета на цінності та наукові переконання дослідника.

. Визначивши поняття історіографії, перейдемо тепер до її суттєвого змісту, зокрема до того, як вона може і повинна бути представлена в академічних та освітніх дослідженнях.

Історіографія — це не просто опис історії, а свідоме упорядкування ланцюга історичних подій у цілісний історичний твір, обмежений певним історичним регіоном. Хоча дослідники мають право самостійно відбирати та інтерпретувати факти, що хронологічно відображають розвиток певного явища, вони повинні створити структуру, яка чітко впізнається як історіографія наукової проблеми.

Крім того, виклад не повинен обмежуватися лише датуванням основних періодів розвитку та їх загальними характеристиками: він вимагає систематичного аналізу розвитку науково-методологічного підходу до

формулювання проблеми в конкретній формі, заснованого на врахуванні об'єктивних соціокультурних факторів та закономірностей розвитку відповідних науково-теоретичних концепцій.

Хрещення Русі-України є одним із найважливіших етапів розвитку України та знаменує собою завершення об'єднання слов'янських племен під центральною владою київського князя. Як і кожен критичний та складний етап історичного розвитку, Хрещення Русі-України докорінно вплинуло на життя слов'янського суспільства, змінивши його спосіб життя, вірування та культурне життя, а також сприяючи подальшій інтеграції слов'янських племен у систему міжнародних відносин, засновану на зближенні з могутньою тоді Візантійською імперією.

Значення Хрещення Русі-України можна досягнути лише шляхом ретельного аналізу не лише його наслідків, а й передумов. Важливо розуміти, що цей процес не був лінійним, а відбулося об'єднання двох культур — слов'янської та християнської, яке триває й донині.

Питання хрещення Русі-України та поширення християнської віри серед східних слов'ян залишається актуальним з багатьох причин і, ймовірно, залишатиметься таким ще довго. Інтерес до цієї теми зумовлений її зв'язком з фундаментальними питаннями української культури та духовності, а також історією української державності. Особливий сплеск досліджень був викликаний широко відзначеним сторіччям хрещення Русі-України, що відобразилося у публікації численних монографій та збірників на цю тему.

Утвердження християнства на території сучасної України було надзвичайно складним і суперечливим процесом, який охоплював багато століть і пройшов кілька важливих фаз розвитку: спонтанне проникнення християнських ідей та цінностей у язичницьке середовище; протистояння та боротьба між християнством та іншими світовими релігіями за вплив; Аскольдове хрещення 860 року та остаточне проголошення християнства державною релігією князем Володимиром - створення митрополичої церкви.

Це питання стало актуальним у зв'язку з можливим наданням Константинопольським патріархатом так званого Томосу українському православ'ю. Ці процеси викликають занепокоєння у тих православних вірян в Україні, які не ідентифікують себе з Московським патріархатом, і одночасно викликають численні експертні оцінки, які можуть призвести до загострення внутрішньополітичної ситуації в країні (Киричук, 2018, с. 87).

Тепер, коли ми відновили та захистили державну незалежність України зі столицею Києвом, немає жодної причини, чому не повинно бути Православної Церкви України на рівних умовах з іншими православними церквами». Це сталося до офіційного хрещення українського народу за князя Володимира.

Історія та розвиток християнства в нашій країні відображені в численних письмових джерелах. За походженням їх можна розділити на вітчизняні та іноземні, а за місцем походження — на візантійські, болгарські, західноєвропейські, мусульманські, єврейські та руські. Більшість із них дійшли до нас або у вигляді рукописів (тобто копій оригінальних текстів), або у вигляді редакцій (історичні твори, відредаговані з апологетичною метою), лише дуже рідко в оригінальному вигляді.

Вивчення хрещення Русі-України та його ролі у становленні української культурної спадщини ґрунтується на багаторічному науковому доробку, сформованому у межах різних галузей знань — від історії та культурології до теології, архітектурознавства й політичних студій.

Вагомий внесок у дослідження впливу візантійської традиції на формування духовної ідентичності України зроблено у праці Ю. Ситайла, який підкреслює, що християнство, запозичене з Візантії, стало стрижнем розвитку української духовної культури та визначальним чинником у становленні її ціннісних орієнтирів. Л. Дрогомирецька розглядає цей процес у політичному контексті, акцентуючи увагу на трансформації політичної культури Русі-України під впливом візантійського права та державних практик (Доній, 2019, с. 111).

Прийняття християнства Київською Руссю було не випадковим, а свідомим і стратегічно виваженим кроком, зумовленим поєднанням внутрішньополітичних інтересів та геополітичної доцільності. Серед внутрішніх чинників провідне місце займало прагнення забезпечити єдність і лояльність підданих шляхом запровадження спільної релігії, а також підсилити сакральний статус великого князя як помазаника Божого.

Зовнішні передумови включали намір підвищити міжнародний авторитет держави, інтегруватися у культурно-релігійний простір середньовічної Європи й укласти династичний союз із Візантією на правах рівного партнера. У результаті хрещення Русі-України стало ключовим цивілізаційним вибором, що визначив подальший політичний, культурний і духовний розвиток держави. Володимир Великий, запровадивши християнство, інтегрував Русь у візантійсько-європейську культурну модель та заклав підвалини нової моделі державності, заснованої на християнських цінностях і правових принципах

Утвердження християнства на Русі-України було тривалим і складним процесом, що охоплював багато століть і охоплював кілька важливих фаз: спонтанне проникнення християнських ідей та цінностей у язичницьке суспільство, боротьбу між християнством та іншими світовими релігіями за вплив, проголошення християнства державною релігією Русі-України та протистояння з язичницькою мовою. Першою правителькою Русі-України, яка офіційно прийняла християнство, була княгиня Ольга, вдова князя Ігоря.

Демочко В. у статті «Київська Русь і християнство» проаналізовано причини запровадження й поширення в Київській Русі християнства візантійського зразка, висвітлено процес становлення православної церкви, її роль у розвитку Київської держави. Автор приходить до висновків, що запровадження християнства на Русі, безумовно, було явищем прогресивним. Воно сприяло формуванню та зміцненню феодальних відносин, розвитку державності, зростанню міжнародного авторитету, розвитку культури. Оцінюючи видатну роль нової віри в розвитку Київської держави навряд чи

було б правильно вважати православну церкву винятковим фактором її всесвітньовідомих досягнень, однак саме вона взяла на себе роль головного стимулятора та організатора цього процесу (Демочко, 2009, с. 24-32).

Праця «Вплив християнської традиції Візантії на становлення політичної культури України-Русі» Драгоморецької Л.Р. присвячена тому, що хрещення Русі у 988 році стало ключовою подією, що визначила цивілізаційний вибір Русі-України та заклала фундамент формування української культурної ідентичності. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю комплексного переосмислення цієї події у контексті сучасних викликів, пов'язаних із збереженням історичної пам'яті та протидією маніпулятивним інтерпретаціям, що активно використовуються у пропагандистських цілях (Драгоморецька, 2025).

Встановлено, що хрещення Русі було свідомим політичним і культурним актом, спрямованим на інтеграцію Київської держави до європейського цивілізаційного простору. Виявлено, що християнізація сприяла формуванню стійких духовних орієнтирів, які визначили розвиток національної культури, освіти та мистецтва у межах візантійсько-європейської моделі. З'ясовано, що історична спадщина хрещення стала об'єктом системної російсько-імперської пропаганди, що потребує розроблення цілеспрямованих заходів щодо її захисту та популяризації у вітчизняному культурному просторі. Отримані результати можуть бути використані в наукових дослідженнях з історії та культурології, освітніх програмах, музейній і пам'ятко-охоронній діяльності, а також у виробленні стратегій державної культурної політики. Наукова новизна полягає у поєднанні аналізу історичних джерел із сучасними концепціями цивілізаційного розвитку та формування національної ідентичності. Перспективи подальших досліджень пов'язані з поглибленим аналізом впливу хрещення Русі на міжкультурні взаємодії у Східній Європі (Драгоморецька, 2025).

Проблема християнізації Київської Русі, маючи багату та різноманітну історіографію, не втратила своєї актуальності й нині. З проголошенням Україною незалежності з'явилися наукові праці, у яких дослідники зробили спроби із сучасних наукових позицій розкрити передумови та перебіг християнізації Русі, з'ясувати роль християнської церкви в суспільно-політичному, соціально-економічному й культурному житті давньоруського суспільства. Однак часто поза увагою дослідників залишається потужний пласт української діаспорної історіографії 1920–1980-х рр. Фаховими істориками та релігійними діячами діаспори в цей період опубліковано десятки праць, які мають важливе науково-теоретичне та практичне значення. Вони можуть стати основою для визначення кола нових проблем і напрямів у дослідженні історії релігії та церкви, допомогти визначитися з методологічними орієнтирами в підходах до наукової інтерпретації ролі та місця християнства в Київській Русі й у сучасній Україні.

Грицаєнко, О. у статті «Хрещення Київської Русі: чисте джерело, що тече в майбутнє» розглядає хрещення Київської Русі князем Володимиром, 1025-річчя якого православний світ відзначив цього літа, стало тим моментом у нашій історії, який визначив характер української нації та її цивілізаційну приналежність. Безперечно, існує глибинний зв'язок цієї події з реаліями сьогодення, хоча на перший погляд здається, що вибір віри правителем, елітою та народом Київської Русі не має прямого відношення до гострих проблем сучасної України. Адже ми не живемо більше у традиційно релігійному суспільстві, не віримо в красиві легенди і знаємо з літописів та історичних праць, що хрещення не було одномоментним, мирним актом. Хрещення Новгород, другого за значенням міста Русі, відбувалося, за свідченням літописця, непросто: «Путята хрестив мечем, а Добриня – вогнем». І в цьому немає нічого дивного – так, або приблизно так, хрестили тоді цілі поганські народи. Хоча порівняно з наверненням у християнство деяких європейських націй хрещення Русі пройшло відносно мирно, тихо й загалом добровільно. Коли йдеться про ідейне коріння сучасної європейської

цивілізації, зазвичай називають дві ключові основи, на яких виросла Європа: античну грекоримську спадщину та християнство. Хрещення Русі означало відкриття її елітою та народом потужного каналу під'єднання до цих двох світоглядних основ із найповнішого та найприродніші (Грицаєнко, 2013, с. 32).

Додонов Р. у праці «До питання про хрещення князів України-Русі: кейс Святославовичів» вказує, що Зкраїна належить до країн «пізньої християнізації», в якій перехід до нової віри відбувався «згори–донизу», через що увагу істориків та релігієзнавців привертає хронологія хрещення києворуської еліти, зокрема князів. Попри розповсюджену версію про хрещення України-Русі Володимиром Великим існують відомості про те, що вже Аскольд був християнином, немає сумнівів у хрещенні княгині Ольги. За часів Ярослава Мудрого мав місце дещо дивний акт хрещення мощей братів Володимира – Олега та Ярополка Святославовичів з наступним перепохованням їх у Десятинній церкві в 1044 році (Додонов Р., 2023, с. 154).

З етичної точки зору вчинок Ярослава Мудрого розцінювався як турбота про душі предків, які померли язичниками і тому не претендували на порятунок. Сотеріологічний оптимізм, який панував у XI столітті в Київській Русі, вселяв надію, що живі люди здатні впливати на долю душ померлих. Але з теологічних позицій посмертне хрещення сприймається як абсурд і пряме порушення правил церкви. Внаслідок зіставлення сучасних оцінок теологів з ментальними настановами середньовічної людини робиться висновок про те, що вчинок Ярослава не суперечив масовим релігійним уявленням. Стереоскопічний погляд на практику посмертних хрещень має бути доповнений політичними мотивами. Зокрема, хрещення мощей предків князя мало на меті розширення кола небесних покровителів і покровителів княжої династії, збільшення тривалості християнської історії Київської Русі і як наслідок – легітимації влади Ярослава Мудрого (Додонов Р., 2023, с. 154).

Хрещення Русі-України, як історико-культурний процес, має своє місце в часі та просторі, свої причини та наслідки. З огляду на величезне значення

Хрещення Русі-України та широкий спектр його наслідків, у рамках цієї роботи неможливо охопити весь спектр думок з цього питання, тим більше що переважна більшість дослідників, безсумнівно, давала загалом позитивну оцінку цій події. Хрещення Русі-України значною мірою сприяло зміцненню зовнішньополітичних позицій давньоруської держави; у цьому немає сумнівів. Усі дослідники, незалежно від їхніх основних концепцій, підтверджують це без потреби надавати явні докази. Хрещення Русі-України мало особливе значення, оскільки воно сприяло зміцненню держави. Спільна віра дала всім людям нове відчуття єдності та спільності. Прийняття християнства зміцнило зовнішньополітичні позиції Русі-України та покращило відносини з її християнізованими сусідами. Духовний вимір навернення також був значним. Дійсно, здається очевидним, що прийняття християнства означало входження Русі-України до спільноти європейських християнських народів та зміцнило авторитет держави, а також впевненість у її зовнішній політиці. Християнство сприяло зміцненню великокнязівської влади, зміцненню зв'язків між усіма частинами держави, її внутрішній стабільності, а отже, і її військовій та політичній силі. Хотілося б зазначити ще один важливий аспект: християнізація Русі-України підвищила моральний потенціал для українців, який був так необхідний для виконання його історичної місії в рамках багатонаціональної держави та на міжнародній арені.

1.2. Методологія дослідження

Завдання методології історичного дослідження полягає в тому, щоб забезпечити систему загальних теоретичних принципів для вирішення поставлених завдань. Методологія - це не сукупність загальних правил та процедур, а сукупність спільних ідей, підходів та принципів. Основна увага в методології науки приділяється науковим дослідженням як виду діяльності, в

якому знаходить своє втілення застосування різних наукових методів. Наукове дослідження-це діяльність, спрямована на отримання справжнього знання про об'єктивну реальність (Данильян, 2019, с. 76).

Методологія - це метод наукового дослідження, з'єднання наукового мислення і конкретного наукового аналізу, за допомогою якого реалізується методологія. Теорія (методологія) – методи – методологія-це структура і послідовність наукового мислення при реалізації конкретних дослідницьких завдань. Якщо методологія-це стратегія наукового дослідження, то методологія - це ваша тактика.

Знання, що застосовуються на предметно-сенсорному рівні деяких наукових досліджень, складають основу його методології. В емпіричних дослідженнях методологія забезпечує збір і первинну обробку експериментальних даних, регулює практику дослідницької роботи - експериментальної та виробничої діяльності. Теоретична робота також вимагає власної методології. Тут його приписи відносяться до дій з об'єктами, вираженими в символічній формі. Наприклад, існують методи для різних видів обчислень, декодування текстів, проведення уявних експериментів і так далі.

На сучасному етапі розвитку науки комп'ютерні технології відіграють надзвичайно важливу роль як на емпіричному, так і на теоретичному рівні. Без них немислимі Сучасні експерименти, моделювання ситуацій і різні обчислювальні процедури. Кожна методологія створюється на основі більш високих рівнів знань, але являє собою набір вузькоспеціалізованих установок, які містять досить жорсткі обмеження – інструкції, проекти, стандарти, специфікації і на рівні методології установки, які в ідеалі існують у свідомості людини, як би зливаються з практичними операціями і завершують формування методу. Без цього метод є чимось спекулятивним і не отримує доступу до зовнішнього світу. Знову ж таки, дослідницька практика неможлива без управління ідеальними установками (Горина, 2023, с. 18).

Добре володіння методологією є показником професіоналізму вченого. Історичне дослідження-це особливий вид наукового пошуку, який багато в чому відрізняється від природничих наук. Справа в тому, що історія, на відміну від інших наук, позбавлена можливості безпосередньо спостерігати за предметом свого вивчення. Історична наука вивчає те, чого більше не існує. Як Ви знаєте, об'єктом вашого дослідження є минуле, яке вже пройшло і не може бути предметом безпосереднього спостереження. Ця обставина, безсумнівно, ускладнює процес пізнання.

Однак минуле не зникає безслідно. Сліди, які він залишає, називаються історичними джерелами. Вони містять багато свідчень про минуле і самі по собі різноманітні. Тому проблема полягає в тому, якою мірою історична наука здатна оволодіти цими джерелами і на їх основі реконструювати минуле в його істотних рисах і проявах. Тут, звичайно, використовуються традиційні засоби наукових досліджень.

Однак сам об'єкт дослідження робить висновки, отримані за допомогою цих та інших методів (реконструкція історичного минулого, інтерпретація історичних джерел, Узагальнення тощо.), іноді дуже розпливчасті, відносні і суперечливі. Незаконно вимагати від історичної науки однозначних висновків, неможливо розраховувати на отримання " істини в останній інстанції "або оцінок, заснованих на принципі" добре " - "погано". Навпаки, історичне дослідження передбачає неоднозначність оцінок, суперечливі висновки і постійну зміну загальноприйнятих уявлень, повалення авторитетів. На цій основі створюються історичні дослідження, щоб зрозуміти минуле, пояснити сьогодення та передбачити майбутнє (Каламбет, 2015, с. 84).

Основна функція методу - внутрішня організація і регулювання процесу пізнання об'єкта. Метод зводиться до набору певних правил, норм, прийомів, методів, норм пізнання. Це система правил, принципів і вимог, покликаних направляти дослідника у вирішенні конкретного завдання і досягненні певного результату. Метод дисциплінує пошук істини, економить

час і сили. Це дозволяє вам рухатися до мети найкоротшим шляхом і уникати помилок. Науковий метод-це цілеспрямований підхід, спосіб, за допомогою якого досягається поставлена мета. Це система підходів і методів, спрямованих на отримання наукових знань, відповідних предмету і цілям цієї науки.

Аналіз - метод мислення, пов'язаний з розчленуванням досліджуваного об'єкта на його складові частини, сторони, тенденції розвитку і способи функціонування з метою самостійного їх вивчення. В якості таких частин можуть бути присутніми деякі матеріальні елементи об'єкта або його властивості, ознаки. Аналіз-це лише початкова стадія когнітивного процесу. Завданням аналізу є побудова загальної картини процесу на основі різного роду даних, що відображають окремі явища і факти, виявлення його сутності і властивих йому закономірностей. (Дитина розбирає іграшку, щоб зрозуміти, як вона влаштована, для чого потрібні певні частини).

Щоб зрозуміти об'єкт в цілому, не можна обмежуватися вивченням тільки його складових частин. У процесі пізнання необхідно виявити об'єктивно існуючі між ними зв'язку, розглядати їх колективно, в єдності. Здійснити цей другий етап в процесі пізнання-перейти від вивчення окремих складових об'єкта до вивчення як єдиного цілого - можливо тільки в тому випадку, якщо метод аналізу доповнюється іншим методом - синтезом.

Синтез (грецьке з'єднання, компіляція) - це уявне об'єднання частин об'єкта в єдине ціле, метод дослідження явища в його єдності і взаємного зв'язку частин. У процесі синтезу складові частини (сторони, властивості, ознаки) досліджуваного об'єкта, які були проаналізовані в результаті аналізу, об'єднуються один з одним. Виходячи з цього, об'єкт досліджується далі, але в цілому (Дзьобань, 2025, с. 22).

Аналіз в основному фіксує конкретні речі, які відрізняють частини один від одного. Синтез розкриває місце і роль кожного елемента в системі цілого, встановлює їх взаємозв'язок, тобто дозволяє нам зрозуміти те спільне, що пов'язує частини разом. Аналіз і синтез знаходяться в єдності. По суті,

вони є "двома сторонами єдиного аналітичного та синтетичного методу пізнання".

Аналіз з синтезом має своєю основою ототожнення суцього. Аналіз і синтез беруть свій початок в практичній діяльності. Постійно розбираючи різні об'єкти на їх складові частини у своїй практичній діяльності, людина поступово вчиться подумки розділяти об'єкти. Практична діяльність полягала не тільки в розборі предметів, а й в об'єднанні частин в єдине ціле. На цій основі виник розумовий процес. Аналіз і синтез - основні методи мислення, що мають свою об'єктивну основу як в практиці, так і в логіці речей: процеси з'єднання і роз'єднання, творення і руйнування складають основу всіх процесів в світі.

Аналогія (грец. - відповідність, подібність) - "правдоподібний ймовірний висновок про подібність двох об'єктів за однією ознакою на підставі їх встановленої подібності за іншими ознаками", при якому знання, отримані при розгляді одного об'єкта, переносяться на інший, менш доступний. Аналогія лежить в природі розуміння фактів, яке пов'язує нитки невідомого з відомим. Нове може бути осмислено зрозуміле тільки через образи і концепції старого, відомого. Аналогія може спонукати дослідника сформулювати припущення, які призведуть до створення наукових гіпотез. Перші літальні апарати виникли за аналогією з поведінкою птахів, повітряних зміїв і планерів в польоті (Горина, 2023, с. 18).

Моделювання базується на подібності, аналогії, спільності властивостей різних об'єктів та відносній незалежності форми. Моделювання-це"метод дослідження, при якому один об'єкт, що представляє інтерес для дослідника, замінюється іншим об'єктом, подібним до першого об'єкта". Перший об'єкт називається оригіналом, а другий - моделлю. Надалі висновки, отримані в результаті вивчення моделі, будуть перенесені на оригінал на основі теорії аналогії і подібності.

Моделювання використовується там, де вивчення оригіналу неможливо або важко і пов'язане з великими витратами і ризиками. Типовий метод

модельовання полягає у вивченні характеристик нових конструкцій літаків на основі їх зменшених моделей в аеродинамічній трубі. Модельовання може бути предметно-орієнтованим, фізичним, математичним, логічним або символічним. Все залежить від вибору персонажа моделі.

Абстракція - кожен досліджуваний об'єкт характеризується безліччю властивостей і пов'язаний з іншими об'єктами безліччю ниток. В процесі пізнання виникає необхідність зосередитися на одній стороні або властивості досліджуваного об'єкта і відволіктися від ряду інших його властивостей або властивостей. В процесі абстрагування відволікається на певні деталі. Залишається щось спільне, єдине і остаточне, щось, що більше не можна ігнорувати.

Абстракція - це уявна ізоляція об'єкта, що полягає в абстрагуванні від певних аспектів або зв'язків об'єктів і явищ з метою виявлення їх істотних характеристик. Про це свідчить походження самого слова "абстрактний" — від латинського abstractio-видалення, відволікання. Абстракція-необхідна умова виникнення і розвитку будь-якої науки і людського пізнання в цілому. Питання про те, що виділяється в об'єктивній реальності як абстрагує робота мислення і від чого відволікається мислення, вирішується в кожному конкретному випадку в прямій залежності від характеру об'єкта дослідження і завдань, які ставляться перед дослідником (Татьянчиков, 2025, с. 11).

Ідеалізація - це уявне конструювання абстрактних об'єктів, яких не існує і які неможливі в реальності, але прототипи яких існують в реальному світі. Ідеалізація-це процес формування концептів, реальні прототипи яких можуть бути вказані тільки з різним ступенем наближеності. В результаті ідеалізації відбувається крайнє відволікання від всіх реальних властивостей об'єкта, при цьому в зміст понять вводяться сформовані характеристики, які в реальності не реалізуються.

В результаті виходить так званий "ідеалізований об'єкт", який теоретичне мислення може використовувати при відображенні реальних об'єктів. Приклади ідеалізованих понять: "точка", тобто об'єкт, який не має ні

довжини, ні висоти, ні ширини;" пряма лінія"," коло"," точковий електричний заряд"," ідеальний газ"," абсолютно чорне тіло " і ведення ідеалізованих об'єктів в процес наукового дослідження дозволяє будувати абстрактні схеми реальних процесів. це необхідно для більш глибокого розуміння закономірностей їх виникнення. Ідеалізований об'єкт в кінцевому підсумку функціонує як відображення реальних об'єктів і процесів.

Індукція-це логічний метод дослідження, пов'язаний з узагальненням результатів спостережень і експериментів і рухом думки від індивідуального до загального. Індукцію можна визначити як метод наукового дослідження, як процес виведення загального положення з спостереження за низкою конкретних окремих фактів. Індукція часто розуміється як спосіб міркування, що веде від конкретних фактів і аргументів до загальних висновків.

Дедукція-це процес аналітичного мислення від загального до приватного або менш загального. Початком (передумовами) дедукції є аксіоми, постулати або просто гіпотези, що мають характер загальних тверджень, а кінцем - наслідки з посилок, теорем. Якщо передумови висновку вірні, то вірні і його наслідки. Дедукція - найважливіший доказ. Використання дедукції дозволяє отримувати знання з очевидних істин, які вже не можуть бути чітко сприйняті нашим розумом, але здаються обґрунтованими і, отже, надійними завдяки методу їх отримання (Дзьобань, 2025, с. 28).

У процесі збору історичної інформації широко використовуються методологічні та методичні засоби інших соціальних наук, насамперед соціології. І. кількісні методи збору інформації передбачають отримання чітко структурованої інформації з широкого кола об'єктів дослідження. Первинні дані збираються за певною кількістю об'єктів дослідження. Кількісні методи дослідження засновані на математичних і статистичних моделях, які дозволяють нам отримувати точні кількісні (числові) значення досліджуваних показників, а не думки і припущення.

Кількісне дослідження є основним інструментом отримання необхідної інформації для прийняття рішень, коли необхідні гіпотези вже сформовані. У кількісних дослідженнях зазвичай використовується вибірковий метод, тобто досліджуються не всі об'єкти, що відносяться до цільової групи, а тільки частина з них (складова вибірка дослідження). Зрозуміло, що розмір вибірки, а також її змістовні характеристики (наприклад, вік, соціальний статус, рівень доходу) визначаються з урахуванням параметрів цільової аудиторії

Історичний метод полягає у виявленні історичних фактів і проведенні на цій основі такої уявної реконструкції історичного процесу, в якій розкривається логіка його руху. Йдеться про вивчення виникнення і розвитку об'єктів дослідження в хронологічному порядку.

Процес формування історичної науки був нерозривно пов'язаний з удосконаленням методології історії, тобто всього комплексу принципів і методів, в рамках яких здійснюється історичне дослідження. До основоположних принципів науково-історичного дослідження відносяться: - принцип об'єктивності, що має на увазі реконструкцію історичної реальності на основі достовірних фактів і знання об'єктивних закономірностей історичного розвитку. Будь-яке явище має вивчатися з урахуванням його позитивних і негативних сторін, незалежно від суб'єктивного ставлення до нього, без спотворення наявних фактів або підгонки їх під заздалегідь розроблені схеми.

Звичайно, різні історики по-різному інтерпретують історичні події, виходячи зі своїх поглядів і політичних переконань, по-різному інтерпретують події і по-різному їх оцінюють. Не слід ігнорувати той факт, що історична наука була і залишається ареною напруженої ідеологічної боротьби. Історики намагаються виправдати політику своїх держав, часто тенденційно викладаючи факти. Історики різних галузей висловлюють інтереси певного класу чи соціального прошарку, які часто не збігаються з поглядами інших верств суспільства. Різні історики діють в рамках певної системи цінностей, історичної парадигми, і ці системи різні у різних народів і

змінюються з часом, часто прямо суперечачи один одному в різні епохи. Не випадково, що "кожне покоління пише свою власну історію" (Дзьобань, 2025, с. 28).

Однак це не означає, що спроби створити загальну (єдину) універсальну історію є ненауковими. Звичайно, соціальне замовлення для істориків з боку суспільства і влади існує, важливо тільки те, що він стимулює появу історичних робіт, пов'язаних з певною темою. Що представляє інтерес для суспільства, але не зумовлює висновків дослідника, чия робота в даному випадку йде від історичного до ідеологічно змінюється. Боротьба різних теоретичних напрямків-широко поширене явище, характерне для будь-якої науки. У боротьбі думок народжується істина.

Старі положення і висновки застарівають, і на їх основі створюються нові. Немає і не може бути окремої історичної науки для комуністів, для лібералів, для патріотів. Історична наука уніфікована. В ході розвитку історичної науки історики різних спеціальностей коригують свої погляди на основі аналізу фактів, розглядають аргументи істориків протилежних напрямків і в кінцевому підсумку зближують свої позиції, хоча завжди буде існувати боротьба думок, без якої розвиток історичної науки Неможливий. Кожен історик, незалежно від своїх політичних поглядів, вносить свій внесок у розвиток всієї історичної науки.

У науці є тільки один критерій:

- думка не повинна суперечити строго встановленим фактам, але вона має право суперечити будь-яким концепціям, якими б знайомими вони не були";

- принцип детермінізму - це науковий підхід, згідно з яким усі спостережувані явища не випадкові;

- принцип детермінізму - це науковий підхід, згідно з яким всі спостережувані явища не випадкові, але мають причину, обумовлені певними передумовами, і вся реальність постає як клубок причинно-наслідкових зв'язків;

- принцип історизму, що вимагає розгляду досліджуваного явища з урахуванням конкретних хронологічних рамок і конкретної історичної ситуації (Данильян, 2019, с. 111).

При цьому необхідно розглядати явище в процесі розвитку, тобто враховувати, які причини його викликали, як воно виникло і як змінювалося з плином часу. Необхідно також досліджувати кожне явище у зв'язку з іншими явищами, що мали місце в цей період і розвивалися з плином часу, в їх взаємозв'язку і взаємозалежності (принцип єдності історичного процесу). Принцип історизму є основним методологічним принципом вивчення історії. У зв'язку з цим виникає питання про оцінку історичної події.

Звичайно, неможливо вивчати минуле, не проаналізувавши свої помилки і прорахунки. Але що вважається помилкою? Що було визнано сучасниками помилкою або що стало ясно нам сьогодні? Але історичні умови та рівень знань змінюються. Існує небезпека, що поглиблення наших знань про суспільство буде супроводжуватися нескінченним виявленням все більшої кількості помилок в минулому, і вся історія в кінцевому підсумку перетвориться на ланцюг помилок, помилок і злочинів.

Очевидно, що оцінювати ті чи інші історичні події потрібно не з точки зору сучасних знань і тим більше не з точки зору пошуку винних. Критерій повинен бути іншим-наскільки в рамках тодішніх концепцій і понять, їх можливостей і засобів можна було знайти інше, більш оптимальне рішення, чи сприяло це рішення вирішенню виниклих тоді проблем і чи було воно адекватною відповіддю на "виклик" суспільства. Кожне покоління вирішує свої проблеми наявними у нього засобами, і неправильно оцінювати діяльність своїх предків з точки зору досвіду наступних поколінь

Ми всі стоїмо на плечах наших попередників, тільки не витираємо об них ноги - принцип соціального підходу, що має на увазі необхідність врахування інтересів, традицій і психології певних класів, станів, соціальних верств і груп, суб'єктивний момент в практичній діяльності урядів, партій, особистості. Звичайно, різні історики по-різному інтерпретують історичні

події, виходячи зі своїх поглядів і політичних переконань, по-різному інтерпретують події і по-різному їх оцінюють.

Не слід ігнорувати той факт, що історична наука була і залишається ареною напруженої ідеологічної боротьби. Історики намагаються виправдати політику своїх держав, часто тенденційно викладаючи факти. Історики різних галузей висловлюють інтереси певного класу чи соціального прошарку, які часто не збігаються з поглядами інших верств суспільства. - принцип альтернативності, що допускає можливість різнобічного історичного розвитку. Керуючись цим, дослідник (Дзьобань, 2025, с. 22).

створює моделі альтернативного розвитку, порівнюючи їх з аналогічними явищами світової історії і визначаючи ступінь ймовірності тієї чи іншої події. Визнання історичних альтернатив дозволяє нам побачити невикористані можливості та навчитися на майбутнє. У той же час не слід розглядати цю проблему примітивно (було б добре, якби була реалізована інша альтернатива). Необхідно зрозуміти, чому події розвивалися так, як вони розвивалися.

Спеціальні методи дослідження використовуються при побудові теоретичних знань про складні, історично еволюціонуючі об'єкти. Такі об'єкти часто неможливо відтворити емпірично. Наприклад, неможливо емпірично відтворити історію формування Всесвіту, походження життя на Землі та виникнення людства. Це ставить питання: чи можлива взагалі теорія таких унікальних історичних подій? Пошук відповіді на це питання призводить нас до визначення конкретних методів побудови теоретичних знань про історично еволюціонуючі об'єкти. Ці конкретні підходи до наукового дослідження історії об'єктів включають історичні та логічні методи дослідження.

Історико-генетичний метод дозволяє розкрити причинно-наслідкові зв'язки та закономірності історичного розвитку, а також охарактеризувати історичні події та постаті в їхній індивідуальності та символічній мові. Таким чином, історико-генетичний метод є найбільш універсальним, гнучким та

доступним методом історичного дослідження. Водночас він за своєю суттю обмежений, що може призвести до певних витрат при занадто жорсткому застосуванні. Історико-генетичний метод, перш за все, спрямований на аналіз розвитку. Тому, якщо статиці, тобто статиці, приділяється недостатня увага, можуть виникнути проблеми (Дзьобань, 2025, с. 22).

Фіксуючи конкретну часову реальність історичних явищ і процесів, може існувати небезпека релятивізму. Останній, абсолютизуючи динамічний характер об'єктивної реальності (включаючи історичну реальність), заперечує можливість досягнення істинного знання про неї. Суперечливість релятивізму впливає з того, що об'єктивна реальність розглядається однобоко. Він враховує певні зміни, ігноруючи при цьому той факт, що об'єктивна реальність характеризується певною стабільністю, що впливає з того, що кожна якісна визначеність відповідає тому чи іншому аспекту її кількісного вираження. Таким чином, доки безперервно відбуваючі зміни мають лише кількісний характер і не призводять до виникнення нової якості, всі об'єкти, явища та процеси реальності є стабільними. У цьому контексті вирішальним є визначення міри кількісної визначеності відповідних якостей.

РОЗДІЛ 2

ХРЕЩЕННЯ РУСІ-УКРАЇНИ: ПЕРЕБІГ ПОДІЙ ТА КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ

2.1. Політика Володимира Великого у контексті християнізації держави

Офіційне прийняття правлячою елітою християнства, домінуючої ідеології Русі-України, наприкінці 980-х років стало значною історичною подією, що справила значний вплив на життя давньоруського суспільства. Ця епохальна подія була підготовлена всім ходом внутрішнього розвитку Східнослов'янської держави, що слідував загальним історичним закономірностям.

В середині десятого століття Русь-Україна опинилася на роздоріжжі. Необхідність ідеологічного зміцнення соціально-економічних основ формується феодального суспільства стала гострою. Основою його ідеології могла бути тільки релігія. При його обранні перед давньоруською державою було відкрито кілька шляхів.

Русь-Україна могла б залишатися язичницькою, адаптуючи племінну релігію до ідеологічних потреб нового суспільства, як це було, наприклад, у стародавніх державах Сходу, Великому князівстві Литовському. Після приходу до влади в 980 році київський князь Володимир Великий спочатку спробував провести релігійну реформу, суть якої полягала в модернізації язичництва і введенні на Русі-Україні культу єдиного бога - громовержця Перуна. Він будує язичницький храм перед княжим двором з ідолами шести провідних богів Русі-України - Перуна, Хорса, Дажбога, Стрибога, Сімаргла і Мокоші) (Кваша, 2021, с. 43).

Ієрархія новоствореного пантеону, здавалося, відображала розстановку політичних сил в центрі країни, оскільки верховним божеством визнавався не Полянський Дажбог, а Новгородський Перун. Очевидно, Володимир

довелося зважити як Новгородську еліту, завдяки грошам якої він прийшов до влади, так і нормандських найманців, на мечі яких він спирався (покровителем скандинавської дружини був громовержець Один, брат-близнюк литовсько-слов'янського Перуна). Але і модернізована Стара релігія не відповідала потребам часу: вона сповільнювала процес створення держави. Це не захищало багатства та привілеї все більш могутньої феодалної еліти; це перешкоджало розвитку відносин з християнськими країнами. Тому введення якісно нової державної монотеїстичної релігії стало життєвою необхідністю.

Київська влада могла прийняти іудаїзм, що не так вже й малоімовірно, враховуючи військово-політичне протистояння між Руссю-Україною і Візантійською імперією, з одного боку, і економічні зв'язки з Хазарським каганатом, з іншого. Відомо, що правлячий клас каганату сповідував єврейську релігію. У сфері його політичного впливу в той час знаходився могутній племінний союз слов'ян-кривичів. Наявність впливової хозарської єврейської громади в Києві підтверджується історичними джерелами. Русь-Україна також могла прийняти іслам. Його відносно проста релігійна система, що виникла серед бедуїнських кочівників Аравії та торговців у містах Хіджаз, була більш зрозумілою для язичницьких слов'ян, ніж складне та важкодоступне християнство.

Крім того, на той час існували торговельно-економічні зв'язки між Східною Європою та мусульманським світом у країнах Близького Сходу та Центральної Азії. Слов'яни також вторглися в Північний Іран. І на території Східної Європи в 10 ст. вже існувало мусульманська держава (Волзька Болгарія), близьке Русі-України як по соціально-економічному розвитку, так і за етнічним складом населення. Ряд племен проживав як на території Великого князівства, так і держави волзьких болгар. Пам'ять про ці зв'язки Волзької Болгарії та Русі-України збереглася в тюркському титулі глави Давньоруської держави – кагана: так названий Володимир (Тюрменко, 2010, с. 89).

До речі, правителі Хазарії і Волзької Булгарії теж. Зрештою, Русь-Україна могла б запровадити християнство із Заходу. Ініціатива тут належала княгині Ользі. У 959 році її послі звернулися до німецького імператора Оттона I, суд якого славився місіонерами, з проханням «призначити єпископа і священника», тобто принцеса мала намір сприяти хрещенню. Однак цьому плану не судилося здійснитися. Адальберт Трірський, згодом архієпископ Магдебурзький, який помер у 962 році. Він очолював місію в Русі-Україні, і після короткого перебування в Києві йому довелося втекти звідси «з великими труднощами», коротко написавши, що він нічого не може досягти, оскільки прохання принцеси «виявилось помилковим».

У той же час той факт, що чехи і поляки перебували в навернення до християнства в цей період Риму, а потім і норманів, з якими Русь-Україна також підтримувала тісні зв'язки, дало привід вважати таку можливість цілком реальною.

Християнство не з'явилося на Русі-Україні раптово, як блискавка серед ясного неба. Починаючи з ранніх контактів з Візантією, вона повільно проникає в межі, як вода в сушу. Вже в 9 столітті, за часів князів Аскольда і Діра, була зроблена перша спроба хрещення. Згідно з історичними джерелами, воїни на чолі з Аскольдом напали на Константинополь у 860 році, але зазнали поразки. Після цього Аскольд, вражений силою візантійської віри, нібито прийняв хрещення від патріарха Фотія.

Вже за князя Ігоря 944 р. стояла в Києві церква св. Іллі й частина княжої дружини була християнська. Договір князя Ігоря з греками 944 р. свідчить про те, що народ Русі на той час був двовірним – язичницьким і християнським. Після Ігоря княжила Ольга, його дружина. Вона була християнкою.

Незалежно від рангу перших київських навернених, можна точніше говорити про навернення окремих осіб, ніж цілого народу. Водночас князівська еліта на чолі з Володимиром Святославичем зосереджувалася на консолідації руських територій. Як мало хто з князів, Володимир відчував

потребу в силі, яка могла б дарувати його державі внутрішню єдність та міжнародний престиж.

У X столітті це означало необхідність чіткої, цілісної релігії. Визнаючи, що Київська Русь вже відмовилася від своєї традиційної язичницької релігії, він шукав більш витончених засобів вираження духовних, соціальних та політичних прагнень суспільства.

За онука Ольги, Володимира, розпочався новий, завершальний етап християнізації Русі. Відносини між великим князем київським та Візантією в той час були вкрай неоднозначними. У 986 році, після поразки в Болгарії, візантійський імператор Василь II опинився у скрутному становищі та був змушений запропонувати Володимирові військовий союз між Візантією та Руссю. Він також запросив війська з Києва на допомогу. Володимир погодився на союз, але вимагав руки грецької принцеси Анни, сестри імператора. Василь II відмовився. Влітку 987 року його полководець Варда Фока повстав проти імператора та проголосив себе імператором Візантії. У той же час Володимир обложив місто Корсунь (Херсонес) у Криму, яке тоді було візантійською колонією.

За цих обставин Василь II погодився на шлюб Володимира з княжною Анною за умови, що київський правитель прийме християнство. Військо Володимира розгромило повстанців у Візантії, і влітку 988 року великий князь Володимир Святославич був охрещений у церкві Святого Якова в Херсонесі та одружився з Анною. Наприкінці літа він повернувся до Києва разом зі своєю дружиною та наказав усім прийняти християнство. Згідно з літописом, хрещення киян відбувалося на річці Почайні, притоці Дніпра. Після Києва візантійські священики, запрошені Володимиром, проводили хрещення в інших містах і селах Київської Русі. Цей процес був болісним — історія зафіксувала народні повстання проти християнізації (Кашуба, 2023, с. 221).

Під час її перебування в Константинополі в 957 році було докладено значних зусиль для отримання найвищого державного титулу «дочки»

імператора. З цією метою Ольга таємно прийняла хрещення (найімовірніше, в Києві в 955 році). Священик Григорій був серед оточення Ольги, як детально описав Костянтин VII Багрянородний. Після повернення з Константинополя княгиня проводила політику стримування язичницького впливу в державі, забороняючи «демонічні таїнства» та доручаючи будівництво собору Святої Софії.

Володимир на початку свого княжіння був прихильником старої язичницької віри, яку намагався використати в державних цілях. За час свого київського княжіння Володимир провів дві релігійні реформи на Русі-Україні: перша – язичницька (980 рік), друга – введення християнства (988 рік). Щодо першої релігійної реформи, то «Повість минулих літ» у статті під 980 роком (6488 рік від створення світу) розповідає так: «И нача княжити Володимеръ в Киевѣ единъ, и постави кумиры на холму внѣ двора теремнаго: Перуна древяна, а главу его сребрену, а усѣ златъ, и Хърса, Дажьбога, и Стрибога, и Симарьгла, и Мокошь. И жряху имъ, наричюще я богы, и привожаху сыны своя и дъщери, и жряху бѣсомъ, и оскверняху землю требами своими. И осквернися кровъми земля Руска и холмо-тъ...» (Потапенко).

Подібним чином проводилася язичницька реформа і в Новгороді – «другій столиці» Русі-України: «Володимеръ же посади Добрыну, уя своего, в Новѣгородѣ. И пришедъ Добрына Ноугороду, постави кумира над рѣкою Волховомъ, и жряху ему людѣ ноугородъстии аки богу» (Стратонова, 2011, 294).

Існує давня і впливова наукова теорія, стосовно якої дії Володимира тлумачаться як організація князем цілого «язичницького пантеону». Реформа язичництва, як припускають дослідники була покликана зримо об'єднати різноманітні місцеві культи різноманітних частин Русі-України в єдиний державний культ і в такий спосіб унаочнити й підтвердити ідеологічну та державну єдність.

Дослідники Русі-України О.П. Толочко і П.П. Толочко звертають увагу на те, що не зафіксовано існування язичницьких капищ, які б демонстрували пантеон богів у слов'ян. Із письмових джерел та археологічних досліджень, ми знаємо, що слов'янські святилища здебільшого були присвячені одному божеству, а сама ідея систематизованого «пантеону» є проблематичною для слов'янських релігійних уявлень. Ці вчені вказують на те, що є підстави вважати, що в початковій версії подій Володимир встановлює у Києві одного ідола Перуна і симетрично Добриня встановлює тільки Перуна у Новгороді.

Лише один із пізніших літописців (згодом Никон, що писав у 70-х рр. або редактор Навчального зводу 90-х роках XI ст.) блиснув ерудицією й додав імена решти божеств, створивши, таким чином, пантеон. Однак він не відредагував текст ретельно і, занотовуючи у іншому місці повалення Володимиром кумирів згадує лише Перуна.

Їх припущення розділяє польський дослідник слов'янських вірувань Г. Ловмянський, який вважає, що той пантеон про якого ми читаємо у літописі, народився з уяви пізнішого ченця – літописця, що століттям пізніше здійснив розшук імен язичницьких божеств і все, що йому вдалося зібрати по різних джерелах приписав Володимирі.

Отже, описуючи пантеон божеств Володимира, літописець висловлює позицію, що князь перш ніж звернутися до християнства, випробував граничні можливості язичництва і розчарувався в них. Треба зауважити, що і до тепер багато дослідників підтримують цю версію. Але не треба забувати історичний хід історії, який нам показав, що язичництво існувало у розвинутих античних цивілізаціях і не є релігією виключно примітивного суспільства.

В кінці X ст. Русь-Україна досягла такого ступеня розвитку, що старі культури стали гальмувати подальшу інтеграцію суспільства. Закономірний хід історичного розвитку призвів до того, що релігійна система язичництва прийшла в протиріччя, з одного боку, зі структурою суспільства того часу, а з іншого боку, з політикою об'єднання великих князів.

Тому на цьому етапі розвитку язичництво не спроможне було задовольнити ідеологічні потреби Русі-України, що і стало спробою язичницької реформи та її провалу. Таким чином, у X ст. перед Руссю-Україною виникла проблема вибору релігії. Християнські європейські країни негативно ставилися до «варварських» країн, тому для зміцнення авторитету потрібно було діяти більш радикальніше. Запровадження нової державної монотеїстичної релігії стало життєвою необхідністю (День хрещення Київської Русі).

У «Повісті временних літ» є повідомлення, що об'єктом вибору було декілька релігій, поширених на той час у сусідніх з Руссю-Україною країнах. Вони проникали на Русь-Україну: іслам (Волжсько – Камська Болгарія), іудаїзм (Хазарія), християнство в його західному (католицькому) і східному (православному) різновидах. Вибір було зупинено на християнстві візантійського зразка. Літописи засвідчують, що Володимир зробив вибір східної гілки християнства через особливу красу богослужіння. Але реальні причини були інші.

Християнство не з'явилося на Русі-Україні раптово, як блискавка серед ясного неба. Починаючи з ранніх контактів з Візантією, вона повільно проникає в межі, як вода в сушу. Вже в 9 столітті, за часів князів Аскольда і діра, була зроблена перша спроба хрещення. Згідно з історичними джерелами, воїни на чолі з Аскольдом напали на Константинополь у 860 році, але зазнали поразки. Після цього Аскольд, вражений силою візантійської віри, нібито прийняв хрещення від патріарха Фотія.

Основною причиною прийняття християнства мені здається зародження в Русі-Україні раннього феодалізму і формування держави Русь-України, яке могло б існувати без сильної і обґрунтованої ідеології. Володимир прагнув удосконалити язичницьку віру слов'ян і на цій основі створити релігію, цілком адекватну сучасному етапу розвитку суспільства. Але процес формування нової релігії займає дуже багато часу, слідчому потрібно було взяти готову релігію, яка відповідала б усім вимогам даного

суспільно-політичного моменту. У той час у світі існувало кілька релігій (іслам, іудаїзм, християнство, індуїзм), всі ці релігії претендували на те, щоб влаштуватися в Русі-Україні. Володимир довелось зробити свій вибір.

Іслам був широко поширений серед волго-камських болгар, іудаїзм - серед хазарів, а християнство (з центрами в Римі та Константинополі) - у Візантії та Західній Європі. Всі ці релігії вже набули поширення в Русі-Україні, але жодна з них не змогла зайняти чільних позицій. Для Володимира прийняття тієї чи іншої релігії було перш за все політичною справою. Таким чином, іудаїзм не вважався серйозним претендентом на державну релігію, оскільки іудаїзм був релігією переможеного народу (965 р. Хазарія була розгромлена військом Святослава Ігоровича) (Дорошенко, 2018, с. 54).

У ісламу було більше шансів стати офіційною релігією Русі-України, але є дві точки зору на те, чому Володимир відмовився від ісламу.

Візантійська імперія відігравала ключову роль, як магніт, що притягує руських князів. Торгівля шовком, золотом і прянощами йшла через Чорне море, а разом з нею і місіонери. Болгарія, що охрестилася в 865 році, також перебувала під впливом передачі Кирилом і Мефодієм слов'янських писемностей. Навіть скандинавські варяги, що складали дружину князів, принесли з собою елементи християнства з півночі.

Але не все пройшло гладко. Конкуренція з ісламом та іудаїзмом посилювала напруженість. Легенда з історії минулих років розповідає про те, як Володимир Великий вибрав релігію, відправивши послів в різні країни. Мусульмани пропонували багатоженство, але забороняли вино; євреї - обрізання, але без держави; християни були вражені красою візантійських храмів.

Зокрема, 988 рік був роком офіційного хрещення Русі-України. Князь Володимир, раніше відомий як язичник і завойовник, зазнав особистої трансформації. Він нібито осліп після завоювання Херсонеса в Криму, але його зір повернувся після хрещення в місцевій церкві. Це диво, описане в

літописах, стало каталізатором. Володимир одружився з візантійською принцесою Анною, сестрою імператорів Василія II та Костянтина VIII, що зміцнило союз.

Повернувшись до Києва, князь наказав повалити ідолів. Перун, головний бог, був кинутий в Дніпро, і людей зігнали до річки для масового хрещення. Літописець Нестор описує це яскраво: «Люди йшли радісно, як до джерела вічного життя». Хрещення було здійснено візантійськими священниками і охопило не тільки Київ, але й інші міста, такі як Новгород, де опір був сильнішим і призвів до заворушень (Калакура, 2015, с. 87).

Деталі процесу вражають. Володимир спочатку закликав еліту-бояр і воїнів – для забезпечення лояльності. Потім пішли натовпи. Богоявлення супроводжувалося будівництвом церков, таких як Десятинна церква в Києві, перша кам'яна будівля на Русі-Україні. Це не було одностадійним актом; процес зайняв роки і злився з місцевими традиціями.

Вважається, що перша причина неприйняття ісламу полягає в тому, що Коран забороняє вино. Як відомо, Володимир любив влаштовувати галасливі бенкети та урочистості з будь-якого приводу, особливо у зв'язку з перемогами в походах.

Друга причина-слабкість ісламського світу в 10-х роках. Десяте століття. Правителі Сирії в 10-х рр. у десятому столітті вони зазнали ряд серйозних поразок від Візантії... колись могутня імперія Саманідів на сході мусульманського світу постійно стрясалася міжусобицями і повстаннями феодалів під час правління Нуха II (976-997). Аналогічний стан мусульманських держав у 10-х рр. у десятому столітті у Володимира були підстави сумніватися в здатності ісламу зміцнити центральний уряд (Дрогомирецька, 2025, с. 80).

Прийняття християнства, особливо з Візантії, було для Володимира найбільш вдалим вибором. У цей час Візантія переживала підйом у всіх сферах життя. Арабські держави зазнали поразки від Візантії, яка претендувала на Сирію і Закавказзя. Візантія також досягла успіху на

Балканах. Виходячи з цього, прийняття хрещення з Константинополя було вигідним. Крім того, Візантія потребувала військової допомоги з боку Русі-України. Володимир надав цю допомогу і був одружений на сестрі імператорів Костянтина і Василя, Ганні. Для Володимира прийняття Західної версії християнства означало підпорядкування папській владі, тому про зміцнення влади на місцях не могло бути й мови.

Офіційне проголошення християнства панівною ідеологією ознаменувало лише початок його поширення в Давньоруській державі. Населення віддалених від центру Києва регіонів занадто довго болісно реагує на нові ідеологічні віяння. Християнські проповідники зустрічали глухе або пряме невдоволення людей, яке іноді переходило через край і проявлялося у формі фізичного насильства по відношенню до них. Варто відзначити, що, наприклад, всього за одне десятиліття в Новгородській землі було вбито три єпископи (ми говоримо про середину XI століття).

Перші призначені єпископи Федір і Ларіон, зіткнувшись з невдоволенням місцевих жителів, були змушені покинути цей регіон. Її наступник Леонтій, чернець Києво-Печерської Лаври, не домогся великих успіхів у зверненні населення Ростовської землі в нову віру. У житті цього святого, згодом оголошеного Церквою Святим, повідомляється, що Леонтій, взявши на себе зобов'язання навчати дітей християнській вірі, був закутий їх батьками в ланцюги до смерті. Тільки єпископу Ісаї, наступнику Леонтія, вдалося повністю знищити ідолів язичницьких богів, яким поклонялися жителі села (Калакура, 2012, с. 94).

Давньоруська епоха стала епохою протистояння старої і нової релігійних систем, що призвело до появи такого духовного феномена, як дуалізм. Незважаючи на це, християнській церкві вдалося витіснити язичництво на периферію духовного життя слов'ян. Моральний авторитет церкви, її політичний та ідеологічний вплив ще більше зросли після Батисва навали 1237-1241 рр.

У другій половині 13 століття відбулося подальше проникнення християнської віри у всі сфери національного життя. Матеріали археологічних досліджень свідчать про перевагу християнських похоронних ритуалів в селі того часу, яка була набагато більш консервативною, ніж місто, в плані духовного життя. Таким чином, саме до цього часу (другій половині XIII-XIV століть) слід віднести перемогу християнства над язичництвом. Через кілька років після введення християнської релігії в Русі-України була створена церковна організація - митрополія.

Він виник в ході ретельного пошуку взаємоприйнятних шляхів співпраці між Церквою і державою. Побоюючись опинитися в церковно-релігійній, а потім і політичній залежності від Візантії, уряд князя Володимира спочатку призначає Патріаршого ставленика резиденцією в передмісті Переяслава. Однак пряме підпорядкування митрополичого престолу Константинопольському Патріархату жодним чином не обмежувало владу о князя.

Формально Руська митрополія була вільна у здійсненні церковної адміністративної діяльності, створенні єпископських кафедр і призначенні своїх начальників. Центральний уряд вплинув на формування церковної організації, адаптувавши її до потреб централізації країни. З цієї точки зору логічно було перенести митрополичу кафедру в столицю Русі-України за часів правління Ярослава Мудрого. Він значно розширив сферу дії візантійського канонічного права та церковного статуту та розвинув мережу єпархій. Перші єпископи з'явилися в Новгороді і Белгороді (недалеко від Києва).

Згодом їх розмістили у Чернігові, Полоцьку, Турові, Юр'єві та деяких інших містах. Встановлення гармонії між церковною та державною владою призвело до прибуття губернаторів Великого Герцога до деяких із цих центрів. Слов'яни займали вищі церковні посади і, перш за все, головували в митрополії (з 23 митрополитів, які очолювали Церкву в домонгольський

період, 17 були греками, національність трьох не встановлена, і тільки троє були слов'янами) (Колесник, 2000, с. 87).

Митрополит був висвячений Константинопольським Патріархом, призначений Патріаршою радою і зведений на престол Софійського собору в Києві зі схвалення Великого князя. Сформована практика призначення митрополитів на Русь-Україну не зобов'язувала їх служити державним і політичним інтересам Візантійської імперії.

Новопризначені митрополити прагнули союзу з Великим герцогством, від якого вони залежали, перш за все, економічно. Діяльність вищих церковних сановників перебувала під контролем старого уряду. Більш того, великокнязівська влада іноді навіть дозволяла собі повністю ігнорувати думку Патріаршого Синоду в питанні обрання кандидата на митрополичу кафедру.

Так, у 1051 році Ярослав Мудрий зробив ставку на митрополита Іларіона Великого князя Спаського монастиря. Століття потому, на церковному соборі 1147 року в Києві, Клим Смолятич, пострижений чернець Заруб Пречистенського монастиря, був обраний і висвячений у сан митрополита без благословення Константинопольського Патріарха.

Державне прийняття християнства стало поворотним моментом у розвитку духовного життя та культури Русі-України, наслідки якого визначили основи української культурної ідентичності. Передусім відбулася глибинна світоглядна трансформація: язичницькі уявлення поступово витіснялися, а міфологічна свідомість змінювалася релігійно-християнською. Християнське вчення принесло нову систему морально-етичних цінностей, затверджених Церквою, що стала духовним центром суспільного життя.

Поширення нової віри сприяло формуванню цілісної ціннісної картини світу, переосмисленню ролі особистості у суспільстві та утвердженню моральних норм, заснованих на євангельських засадах. Відтепер князь поставав не просто воєнно-політичним ватажком, а помазаником Божим – охоронцем правди віри, що підносило авторитет влади в очах підданих.

На думку дослідників, разом із хрещенням Русь-України перейняла від Візантії цілісний релігійно-державний комплекс: усталену систему церковних свят і обрядів, канонічне право, а також концепцію симфонії влади та Церкви, що визначило характер політичної культури Київської держави (Ричка, 2000, с. 297)

Візантійська християнська традиція принесла на руські землі ідею сакральної природи царської (князівської) влади та запровадила письмові правові норми. Уже за князя Володимира було започатковано укладання церковного уставу, а за правління Ярослава Мудрого законодавство отримало подальший розвиток на засадах християнської моралі. Таким чином, християнізація вплинула не лише на духовну сферу, а й на формування давньоруської державності й правової системи.

Одним із найвідчутніших наслідків хрещення Русі-України стало стрімке піднесення освітньо-культурного рівня держави. Запровадження церковнослов'янської писемності та переклад богослужбових книг сприяли широкому розвитку книжної справи і літератури. Уже за Володимира Великого та його синів засновувалися перші школи при церквах, де навчали грамоті дітей знаті та дружинників.

Літописи свідчать, що князь Володимир наказував «учити дітей книжного вчення», що можна розглядати як елементи зародження масової освіти. Монастирі ставали осередками писемності, а бібліотеки – центрами перекладу та переписування книг, що забезпечувало збереження й поширення християнської культури. Саме християнізація стимулювала поширення писемності та створення визначних пам'яток літератури на Русі-України.

Так, уже в XI ст. з'являються перші оригінальні агіографічні твори, а літописання набуває статусу жанру історичної пам'яті, що фіксує християнську інтерпретацію минулого. Через письмо й літературу руська культура інтегрувалася у загальноєвропейський інтелектуальний простір, що стало важливим чинником її цивілізаційного розвитку.

Таким чином Володимир намагався дати структурне оформлення новій релігії, подібне до візантійського. На чолі церкви стояв київський митрополит. У великих містах перебували єпископи, які вирішували всі церковні справи своїх єпархій. Митрополити та єпископи володіли землями, селами й містами. Церква мала власні військо, суд і законодавство. Першим митрополитом, про якого існує згадка в писаних джерелах, був грек Теотемпт (Хоменко, 2023, с. 1138).

З прийняттям християнства на Русі-Україні поширилася писемність. Володимир закладав школи, будував церкви спершу в Києві, а згодом і в інших містах. Фонди відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського зберігають значну кількість історичних праць щодо історії хрещення Русі-України, в яких автори підкреслюють вагомі історичні наслідки цієї події, що змінила релігійне життя на українських землях.

2.2. Процес хрещення: організація та поширення християнства

Процес християнізації Русі-України був складний і тривалий, але не йдеться про те, щоб замінити князя Володимира на когось з його попередників, оскільки саме Володимирі належить честь остаточного утвердження християнства на Русі-України, за що він і шанується як святий і рівноапостольний. Важливо не забувати, як і завдяки кому починалося поширення християнства на початковій стадії: – процес християнізації розпочався задовго до княжіння Володимира і продовжуючись після нього.

Перші проникнення християнських ідей у середовище східноєвропейських племен (у тому числі і східнослов'янських) розпочалися ще в антську епоху. За тих постійних економічних і політичних контактів, які слов'яни підтримували з римським світом, а пізніше й з Візантією, це

здається закономірним. Можна хоча б пригадати, що Ольга, бабуса Володимира, хрестилася раніше, але це було хрещення приватного характеру.

Деякі історики прямо називають хрещення Русі-України – головною справою великого князя. Зокрема говориться про те, що християнізація та організація церкви було подією великої культурної ваги (Добонов, 2021, с. 270).

Дослідження проблеми вибору релігії, причини та процес хрещення Русі-України ускладняється обмеженістю автентичних джерел. Важливість цієї події добре усвідомлювали сучасники. Недарма про неї є стільки свідчень у літописах. У «Повісті минулих літ» уміщено, зокрема, легенду про вибір віри. Зокрема літописець розповів про вагання Володимира Святославича щодо вибору віри, так зокрема, начебто, він обирав між мусульманством, іудейською вірою та християнством.

Впровадження християнства літописець пов'язав із візантійським походом Володимира на грецьке місто Херсонес (Корсунь) у Криму. Змусивши мешканців міста відчинити браму, Володимир звернувся до володарів Візантії з вимогою віддати йому за дружину їхню сестру. Шлюбіві перешкоджало поганство київського князя. Охрестившись у Херсонесі і прийнявши у хрещенні ім'я Василь, одружившись із Анною – так звали візантійську принцесу, Володимир повернувся до Києва. З собою київський князь привіз корсунське духівництво, книги, ікони. По тому він вдався до рішучих заходів щодо охрещення киян. Володимир послав таку вістку по Києву: «Кого не окажется завтра на реке, богатого ли, убогого ли, нищего или раба, тот идет против меня» (Киричук, 2018, с. 87).

Варто зазначити, що охрещення проходило по різному. Наприклад можна зустріти таку інформацію щодо дій воєвод Володимира в Новгороді: «Путята хрестив вогнем, а Добрина – мечем» (Потапенко, 2025).

В цілому, можна конкретизувати значення та наслідки хрещення Русі-України щодо змін у розвитку всього тогочасного суспільства.

Щодо питання про час і місце хрещення князя Володимира існує кілька версій. Згідно з загальноприйнятою думкою, князь Володимир хрестився в 988 році в Корсуні (Грецький Херсонес, нині Крим).

Ланцюг подій, що безпосередньо передували прийняттю християнства на Русі-Україні і супроводжували його, залишається для нас неясною.

Вирішивши хреститися, Володимир тільки запитав бояр, де йому хреститися, на що отримав відповідь: «де тобі подобається». Потім князь, зібравши військо, відправився в Херсонес. Осушивши міські колодязі, він змусив місто здатися. Зайнявши його, Володимир відправив послів до Василя і Костянтина з пропозицією віддати йому в дружини їх сестру Анну, погрожуючи в іншому випадку наблизитися до Константинополя. Запитавши згоди сестри, царі відправили її до царя разом зі священниками.

В цей час хрестився князь Володимир. Київський князь почувався поласканим спорідненістю з могутнім імператорським домом, але Володимир також розумів державне значення цього шлюбу. Якби він розглядав це просто як динамічний союз, навряд чи б він почав таку складну справу, як хрещення Русі-України, до якого його ніхто б не примушував.

Через два роки після свого хрещення Володимир вирішив почати хрещення народу. Великим князем Володимиром рухав до цього не тільки релігійний ентузіазм. Звичайно, він керувався державними міркуваннями, оскільки для народу прийняття християнства означало знайомство з високою культурою християнських народів і більш успішний розвиток їх культурного і державного життя. До цього він вирішив налагодити відносини з річками, так як майбутня церква потребувала ієрархії. Повернувшись до Києва, Володимир почав хрестити жителів столиці, а потім і інших своїх підданих.

Кияни, серед яких було багато християн, прийняли навернення до християнства без явного опору. Володимир вважав християнство державною релігією; відмова прийняти хрещення за таких обставин рівносильна нелояльності, для якої у киян не було серйозних підстав. Жителі південних і західних міст Русі-України однаково спокійно ставилися до хрещення.

Жителі Півночі і Сходу Русі-України чинили набагато більший опір. Новгородці повстали проти єпископа, посланого в місто. Потрібна була військова експедиція з Києва, щоб підкорити новгородців. Жителі Мурома відмовилися впустити в місто сина Володимира, князя Гліба, пояснивши це бажанням зберегти релігію своїх предків.

Причиною такого ворожого ставлення є прихильність населення традиційним ритуалам. У сільських районах Півночі і Сходу Русі-України опір християнству було не настільки активним. Фермери, мисливці, шанувальники річкових духів. Ліси, поля та пожежі найчастіше пов'язували віру в цих духів з елементами християнства. У південних, західних містах та сільських районах язичницькі вірування існували як забобони, а не як усталена релігія (Рафальський, 2018, с. 99).

Судячи з усього, князь Володимир поріднився з візантійськими імператорами Василем і Костянтином, одружившись на їх сестрі Ганні, для успішного здійснення своїх планів і в надії отримати від Візантії необхідну допомогу, особливо в організації церковного управління і розвитку духовної культури. Князь Володимир повернувся до Києва зі своєю грецькою дружиною, грецьким духовенством, привізши з собою Різне церковне начиння і святині - хрести, ікони - і приступив до офіційного введення християнства на Русі-України.

Володимир так твердо вірив в це, що намагався втілити християнський ідеал: він відразу відмовився від застосування кримінальних покарань, пробачив грабіжників; роздавав їжу бідним.

Прийняття християнства сприяло широкому поширенню грамотності на Русі-України, радості освіти, появі багатої літератури, перекладеної з грецької мови, появі власної літератури, розвитку церковної архітектури та іконопису. Школи і бібліотеки, що виникли з часів Володимира Святого і Ярослава Мудрого, стали найважливішими засобами поширення освіти в Київській Русі-України. Бібліотеки з'явилися і в інших містах, в тому числі монастирські та приватні (Туптало, 2015, с. 6).

Зміст книг було переважно духовним. Руська література знаходиться під впливом грецького перекладу та сильного інтересу нещодавно освіченого суспільства до питань християнської віри, моралі, а також того факту, що письменники на той час були переважно релігійними людьми.

З хрещенням Русі-України її державні та культурні зв'язки розширилися і поглибилися не тільки з Візантією, а й з балканськими країнами та іншими європейськими державами. Після одруження з грецькою принцесою Анною князь Володимир поріднився з чеським імператором Оттоном II, який раніше одружився на сестрі Анни Феофанії.

Вплив церкви на громадянське життя язичницького суспільства був широко поширений. Він охоплював усі аспекти соціальної структури і однаково підпорядковував як політичну діяльність князів, так і особисте життя кожної родини. Цей вплив був особливо активним і сильним в силу однієї обставини. Поки князівська влада на Русі-Україні була ще слабка, а київські князі, коли їх було багато, самі намагалися розколоти державу, церква була єдиною, і влада митрополита в рівній мірі поширювалася на всю Руську землю (Ющенко, 2016, с. 15).

Прийняття християнства Візантією відірвало Русь-Україну від магометанської і язичницької Азії і наблизило її до християнської Європи. Болгарська писемність відразу дозволила Русі-Україні не починати літературу, а продовжувати її, створюючи твори, якими ми можемо пишатися в самому першому столітті християнства. Сама культура не знає дати початку. Однак якщо говорити про умовну дату початку культури, то найбільш розумним з усіх літописів і письмових книг вважається 988 рік.

Завдяки болгарській писемності християнство на Русі-Україні відразу перетворилося в високоорганізовану релігію з високою культурою. Церковне Писання, яке дала нам Болгарія, - це найважливіше, що дало хрещення Русі-Україні. Християнство загалом сприяло створенню єдності людства.

Випадок хрещення Володимира зазвичай зображується так, що, вирішивши прийняти християнство і охрестившись сам, він відразу ж почав

хрестити свій народ. Насправді це може бути не так. Зміна віри - це не жарт для людей. Ігор і Ольга не посміли цього зробити. Сам хрестився, Володимир зміг знайти мудрий підхід до підготовки людей до зміни віри. Володимир не вступав у зносини з греками, тому що його власне хрещення було приватною справою.

Прийнявши справжню віру, Володимир повинен був надихнутися бажанням дати таку ж віру своєму народу. Але в цьому рішенні були і державні мотиви, і він діяв як великий государ.

Володимир розумів необхідність того, щоб Русь-Україна стала християнською країною, щоб стати повністю європейською країною.

Хрещений Папою, Володимир приєднався б до численного кола правителів, що оточували його. Але він був би наймолодшим учасником цього і став би дуже обмеженим членом у своїй свободі. Навпаки, після хрещення Володимира греками він зберіг свою свободу і не наражав себе на небезпеку опинитися в чужих отроках і слугах.

Церквою керував Київський митрополит, призначений з Константинополя, або сам київський князь, за яким слідували вибори єпископів собором. У великих містах Русі-України єпископи відповідали за всі практичні справи Церкви. Митрополит і єпископи володіли землями, селами і містами. Крім того, церква мала свій власний суд і законодавство, які давали право втручатися практично в усі аспекти життя парафіян (Шульга, 2017, с. 40).

Влада церкви ґрунтувалася насамперед на її швидко зростаючих фінансових ресурсах. Навіть князь Володимир Святославович ввів «десятину» - відрахування десятої частини Княжого доходу на користь церкви; такий же порядок підтримували й інші князі. Церкві належали великі маєтки, численні села, поселення і навіть цілі міста.

Спираючись на матеріальне багатство, церква набула великого впливу на економічне і політичне життя, на спосіб життя населення. Вона прагнула

виступати гарантом між княжих угод, закріплених «хресним цілуванням», втручалася в переговори, а її представники часто виступали в якості послів.

Церква використовувала різні методи для проповідування православної віри та утвердження свого авторитету. Будівництво храмів, архітектурні форми і внутрішня розпис яких повинні були символізувати «земний» і «небесний» світ, зіграло в цьому відношенні важливу роль.

З тією ж метою релігійного впливу на свідомість людей відбувалися богослужіння і обряди - на честь християнських свят і «святих», з нагоди хрещень, весіль і похорону. У церквах проводилися служби по одужанню, порятунку від стихійних лих, перемозі над ворогами, а також проповіді і вчення. За допомогою обов'язкової сповіді церковники проникали у внутрішній світ людей, впливали на їх психіку і вчинки, а заодно добували інформацію про всілякі плани, спрямованих проти церкви, правлячого класу і існуючого суспільного ладу.

Незважаючи на те, що християнство охопило значну частину населення вже в період феодальної роздробленості, навіть серед феодальної знаті спостерігалось відкрите зневага до нової релігії і неповага до її служителів. Більше того, вони виступали проти християнства серед людей.

Церковні лідери активно намагалися зміцнити позиції Церкви вшир і вглиб, і церква стала джерелом поширення християнства серед інших народів. У той же час відбувався процес взаємопроникнення окремих елементів релігійної ідеології і культу, який з'явився результатом великих багатосторонніх переплетень Русі-України.

При Володимирі Церква брала на себе не тільки духовні обов'язки, а й займалася мирськими справами, які були тісно пов'язані з інтересами держави. З одного боку, юрисдикція над усіма християнами була передана Церкві, що включало сімейні справи, випадки «порушення святості та недоторканності християнських церков та символів», а церква також мала право виносити вирок за відступництво, «образу морального почуття».

Особливе суспільство було передано під опіку Церкви, в тому числі за «порушення недоторканності та недоторканності християнських церков і символів», і церква також мала право виносити вирок за відступництво, «образу морального почуття». Особливе суспільство було передано під опіку Церкви, які виділилися з християнської пастви, звані бідними людьми.

У 1019 році на престол зійшов син Володимира Ярослав Мудрий. До цього часу церква вже зміцніла в новій для неї країні, і Ярослав вирішує продовжити справу, розпочату його батьком, і розробляє указ, в якому зберігає юрисдикцію церкви і, на відміну від свого батька, описує процедуру судових розглядів не в загальних рисах, а в чітко сформульованих тезах зі складною системою покарань (Грицаєнко, 2013, с. 32).

Ця система заснована на чіткій різниці між гріхом і злочином. Церква знає гріх, держава знає злочин. Гріх - це не лише моральний злочин, порушення божественного закону, а й сама думка про вчинок, за допомогою якого грішник може завдати шкоди іншій людині чи суспільству. Злочин - це вчинок, в результаті якого одна особа завдає матеріальної шкоди або моральної образи іншій". Постанова церковного суду Ярослава заснована на цих поняттях. Він розділив усі справи, що перебувають під юрисдикцією церкви, на кілька категорій, що передбачають різні покарання.

Чисто духовні справи, які не мали нічого спільного з порушенням світських законів, розглядалися єпископським судом без участі Княжого судді. Сюди входили випадки порушення церковних заповідей, таких як чаклунство та чаклунство.

Зовсім інакше йшла справа з «гріховно-кримінальними» справами. Справи, в яких порушення церковної заповіді було пов'язане із заподіянням моральної або матеріальної шкоди іншій особі або з порушенням громадського порядку, розглядалися княжим судом за участю церкви. Княжий суд засудив злочинця, а митрополит отримав невелику суму грошей на розвиток церкви. До цієї категорії належали випадки викрадення дівчаток,

образи словом чи ділом, спонтанного розлучення чоловіка з дружиною з волі першої з вини другої, порушення подружньої вірності.

Звичайні незаконні дії, вчинені як церковниками, так і мирянами, розглядалися церковним судом, але відповідно до княжих законів та звичаїв. Принц зберіг за собою певну участь в судовому процесі над людьми з церковного відділу. Ця участь виражалася в тому, що найтяжчі злочини, скоєні церковниками, розглядалися церковним судом за участю князя, з яким перший поділяв покарання.

Хрещення в регіонах Русі-України тривало упродовж кількох століть, оскільки населення вперто не бажало розставатися зі звичною вірою предків. Процес християнізації держави йшов повільно, а незрідка й хворобливо, населення гостро реагувало на нові ідеологічні віяння, що розповсюджувалися по всіх градах, погостах і селах. Християнські проповідники наштотувалися на глухе чи пряме незадоволення народу, яке іноді виявлялося у формі фізичної розправи над ними (Затилюк, 2014, с. 40).

Треба ще врахувати те, що для підготовки християнства західні країни пройшли майже тривіковий період (згадаємо Римську імперію). Русь-Україна для підготовки «своєї» релігії не мала такого тривалого часу відповідно до запитів феодальної формації. Не мала держава й відповідного кола людей, здатних взяти на себе роль проповідників нової релігії.

На Русі-Україні в IX-X ст. ще не було своєї книжності, тому християнізація Русі-України розтяглася на кілька століть. Прийняття нової релігії мало позитивні і негативні наслідки для давньоруської держави. Прийняття християнства значно вплинуло на подальший розвиток Русь-України:

- Нова віра сприяла остаточному розкладу родового ладу й формуванню та зміцненню нових феодальних відносин у східних слов'ян. Християнство, сформоване як релігія класового суспільства, освячувало владу панівної еліти, соціальну диференціацію та всю феодальну систему. Водночас воно рішуче стверджувало рівність усіх перед Богом, чим

закладало принципово нові підвалини в ідеологічній моделі майже всіх соціальних рухів, у тому числі антифеодальних.

- Православ'я стало надійним ґрунтом для створення могутньої, централізованої самодержавної країни. Централізація держави зламала сепаратизм місцевих князів та племінних вождів, утвердили єдиновладдя київського князя як основу політичної моделі управління Руссю-Україною.

- Прийняття християнства сприяло зростанню міжнародного авторитету держави. Давньоруській державі відкрили шлях до її визнання європейською християнською спільнотою. З того часу великий князь ставав повноцінним суб'єктом міжнародного права.

- Під впливом християнства поступово відбулася докорінна зміна світобачення та світосприйняття населення Русі-України.

- Нова віра заклала якісно нові підвалини в культурній сфері, сприяла розвитку писемності, літератури, архітектури та мистецтва (Бевз, 2020, с. 179).

Водночас прийняття християнства візантійського зразка спричинило появу низки негативних явищ, тенденцій та процесів:

- Православна церква не стала справжнім гарантом захисту різних соціальних верств, вагомою противагою самодержавній владі.

- Прилучення до багатств світової культури було обмежене. На противагу країнам Західної Європи, а також слов'янським державам Польщі та Чехії, де утвердився західний католицький варіант християнства і мовою богослужіння та церковної літератури була латина, на Русі-Україні церковна служба правилася слов'янською мовою. Безумовно, це сприяло швидкому поширенню нової релігії серед населення, але водночас помітно звужувало русло культурного потоку, адже прилучення до світової культури відбувалося, головним чином, через слов'янську літературу з Болгарії, Сербії та частково через грецькі книги, що перекладалися на Русі-Україні.

- Цивілізаційний вплив Візантії на Русь був затухаючим. З часу прийняття Руссю християнства до падіння Візантії в XV ст. під натиском

турків ця імперія не виходила із стану перманентної кризи. Криза політична завжди зумовлює кризу духовну. Потенціал візантійського цивілізаційного впливу поступово згасав, продукуючи замість енергії та новаторства традиціоналізм та консерватизм.

Аналіз історичного контексту та передумов хрещення Русі 988 року поглиблює розуміння політичних, соціокультурних і релігійних чинників, які визначили цивілізаційний вибір Київської держави, що має важливе значення для сучасної історичної науки та формування концепцій національної ідентичності. З'ясування впливу християнізації на розвиток духовних традицій та матеріальної спадщини в руслі візантійсько-європейської цивілізаційної моделі створює підґрунтя для збереження та актуалізації культурної спадщини України у світовому контексті.

Виявлення сучасних викликів і загроз, пов'язаних з інтерпретацією цієї події в умовах інформаційної війни, дає змогу розробляти ефективні стратегії інформаційної безпеки та заходи з популяризації історичної пам'яті, спрямовані на зміцнення духовної незалежності держави.

Давньоукраїнська людина, спираючись на своє традиційне уявлення про добрих («білих») і злих («чорних») богів, проголошує причиною гріха, на противагу візантійській церковній доктрині, не плоть, не людські пристрасті, а ангелів "лукавого сатани". Вона дуаліст, але її дуалізм своєрідний: вона розрізняє не просто дух і плоть, а плотськодуховне і божественно-таємниче. Для неї є світ людський і світ божественний (Киричук, 2018, с. 87).

Як людське складається із двох частин: плоті і духу, так і божественне — з доброго і злого. Зле як частина людського, оволодівши людиною, підпорядковує її в якійсь одній частині; в цьому випадку вона догоджає лише собі, забуваючи про інших — близьких кровно та за звичаями. Навпаки, добре як частина людського веде до розумного вдоволення потреб духу і тіла, сприяє душевній рівновазі людини, її благополуччю, щастю.

Під впливом цієї язичницької етики давньоукраїнець інакше зрозумів саме християнське благочестя: він визнавав благочестивими не тих, хто старанно постив і молився, а тих, хто був доброчесний у житті. "Слово випробувань", пам'ятник 12-го століття, описує мирські моральні явища як гріховні: брехня, заздрість, гнів, зарозумілість, насильство, злодійство, блуд, скупість і брак милосердя.

Таким чином, християнізація не означала повного розриву з традицією народного язичництва і, отже, з емпіричним ставленням до світу, яке було його невід'ємною рисою. Християнство сприймалося в світському середовищі через призму традиційного світогляду, більш того, воно було перероблено відповідно до його принципами. Кардинал Делі повідомив Риму про це в 15 столітті: слов'яни настільки наблизили своє християнство до язичництва, що важко сказати, що переважало в отриманій суміші: або християнство, яке ввібрало язичницькі принципи, або язичництво, яке ввібрало християнську віру.

Християнство в Київській Русі спочатку було асимільовано в основному з боку зовнішніх обрядів, так як це типово для язичницької релігійності. Християнство стає все більш «світським», «ритуалістичним». Пізніше, з утворенням церковно-монастирської організації та державної юрисдикції митрополії, в Київську Русь прийшли норми візантійського церковного права, але вони також значно змінилися під впливом місцевого княжого права. Отже, національна культура інтернаціоналізується на основі та в межах власних традицій.

Хоча прийняття християнства означало перехід до якісно нової системи ідеологічних цінностей, їх практичне втілення та перетворення на чинник політичного та соціального життя давнього українського суспільства відбувалося лише за умови «прихильності» та адаптації до історичних місцевих легенд.

Християнізація поступово проникала в усі сфери суспільного життя. Вона буквально наповнила його. Церкви і собори стали найважливішими

центрами суспільного та освітнього життя. Школи були засновані і діяли в церквах і монастирях, книги копіювалися і зберігалися, а хроніки були написані.

Християнізація Русі відіграла прогресивну роль в історичному розвитку українського народу, сприяла зміцненню єдності держави, всебічному збагаченню культури, встановленню та зміцненню державних, політичних і культурних зв'язків між Київською Руссю та країнами Близького Сходу та Західної Європи. Органічно увійшовши в давню українську культуру, християнство слабо визначило зміст і особливості формування і утвердження українського національного духу, характерні риси нашого національного менталітету.

Отже, навернення Русі-України до християнства стало вирішальним кроком у її становленні та розвитку. Цей етап сформував практично всі аспекти суспільного життя того часу – духовний, політичний та економічний. Було б перебільшенням стверджувати, що християнство стало культурною основою всіх соціальних класів у Русі-Україні в цей період. Адже офіційне встановлення християнства на Русі-Україні зайняло багато років.

РОЗДІЛ 3

ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ВИБІР ТА ЙОГО НАСЛІДКИ

3.1. Соціокультурні зміни в Київській Русі-Україні після прийняття християнства

Час Володимира не можна вважати часом гармонії між владою і суспільством.

Історичне значення того часу полягало в наступному:

- Прилучення слов'яно-фінського світу до цінностей християнства.
- Створення умов для повноцінної співпраці племен Східно-Європейської рівнини з іншими християнськими племенами і народностями.
- Русь-Україна була визнана християнською державою, що визначило більш високий рівень відносин з європейськими країнами і народами (Гирич, 2013, с. 9).

Церква, що розвивалася у співпраці з державою, стала силою, що об'єднала жителів різних країн в культурне і політичне співтовариство. Перенесення традицій чернечого життя на ґрунт надав особливий характер слов'янської колонізації північних і східних слов'ян Київської держави.

Місіонерська діяльність на територіях, населених фіномовними і тюркомовними племенами, не тільки залучила ці племена в орбіту християнської цивілізації, а й дещо пом'якшила хворобливі процеси формування багатонаціональної держави (ця держава розвивалася на основі позанаціональних і релігійних ідей). Воно було не стільки руським, скільки православним. Коли народ втратив віру, держава впала).

Введення в тисячолітню християнську історію поставило перед суспільством нові культурні та духовні завдання і вказало шляхи їх вирішення. Запозичення стало основою співпраці, і з досягнень Візантії поступово розвинулися кам'яна Архітектура, іконопис, фрески, повсякденна література і літописи, шкільне і книжкове листування. Хрещення Русі-

України, що розуміється не як короткочасна дія, не як масовий обряд, а як процес поступової християнізації східнослов'янських і сусідніх племен, – хрещення Русі-України створило нові форми внутрішнього життя цих етнічних груп, які зближувалися один з одним, і нові форми їх взаємодії. взаємодія із зовнішнім світом (Павлов, 2012, с. 94).

Для народу, який вступив на шлях історичного розвитку відносно пізно, прийняття християнства означало знайомство з багатовіковою і високою культурою Візантії, але необхідно чітко відокремлювати культуру від релігійної ідеології. Візантія перевершувала древніх слов'ян не тому, що була християнською країною, а тому, що була спадкоємицею Стародавньої Греції і зберегла значну частину її культурних багатств. У цьому сенсі християнство не можна протиставляти язичництву, оскільки це лише дві форми, два різні прояви однієї ідеології. Формально Русь-Україна стала християнською. Погасли Похоронні багаття, погасли вогні Перуна, які вимагали жертвоприношень, але ще довго люди таємно молилися Перуну, відзначали галасливі свята своєї рідної старовини.

На початку XIX століття митрополит Київський Іоанн скаржився, що церковний обряд вінчання дотримувалися тільки бояри і князі, в той час як прості люди вступали в шлюб за старим звичаєм, а у деяких було по дві дружини. Не зумівши домогтися реального і швидкого звернення новонавернених в християнство, грецькі священники пішли на поступки древньої віри: вони визнали реальність існування всіх слов'янських богів, прирівняли їх до демонів, визнали святість традиційних місць і дат відправлення стародавнього культу, побудували храми на місцях колишнього поклоніння ідолів і храмів, а також призначав християнські свята приблизно на одні й ті ж дні, які раніше вважалися язичницькими. Язичництво злилося з християнством (Стельмах, 2012, с. 19).

Нова Руська Церква стала новим і багатим джерелом доходу для своєї духовної матері, Константинопольської церкви, і новим інструментом експлуатації в руках вищих верств Київського суспільства. Ці матеріальні

блага можна було б оплатити, адаптувавши християнську ідеологію до язичництва слов'ян.

Церква зіграла складну і багатогранну роль в історії України. Її корисність як організації, що допомагала молодій державності за часів бурхливого розвитку феодалізму, незаперечна. Їх роль у розвитку культури, в залученні до культурних багатств Візантії, в поширенні відданості справі і створенні значних літературних і художніх цінностей також незаперечна.

Героїчна епоха Володимира (980-1015 роки правління) була оспівана як церковним літописцем, так і народом, оскільки в своїх основних подіях вона поєднала феодальний початок з національним, політика князя об'єктивно збігалася з національними інтересами.

У Русь-Україна разом з новим віровченням з'явилися нові влади, нове просвітництво, нові землевласники, нові звичаї землеволодіння, нові закони і суди. У язичницькі часи на Русі-Україні було тільки одне соціальне розходження: люди ділилися на вільних і невільних, або рабів. Основним джерелом рабів був полон. Вільні люди позначалися терміном «князі», раби називалися «прислугою» (в однині – «кріпак»). Становище рабів було дуже важким, вони вважалися робочим худобою, не могли мати власного майна. Кріпак міг знайти захист у свого пана тільки в тому випадку, якщо господар виганяв або звільняв його, раб ставав ізгоем і не отримував захисту і житла.

Русь-Україна прагнула зміцнити свою центральну владу, об'єднавши різні племена та міста під керівництвом одного правителя. Контакти з Візантією, християнським світом та сусідніми державами підкреслили переваги єдиної релігії як механізму політичної стабільності.

Християнство забезпечувало доступ до писемності, літератури, законодавства та дипломатичних відносин. Торговельні відносини з Візантією та країнами Середземномор'я вимагали спільної релігії, що сприяло інтеграції в міжнародну торгівлю.

Язичництво, хоча й залишалося основою духовного світогляду, більше не могло гарантувати єдність та владу центрального уряду. Хрещення

пропонувало універсальний моральний кодекс та систему цінностей, що об'єднували різні громади.

У язичницькому суспільстві князівська влада не мала тієї сили і значення, які мала державна влада після прийняття християнства. Товариство було розділене на незалежні профспілки, які захищали та захищали своїх членів лише власними силами. Чоловік, який покинув свою профспілку, виявився безправним і беззахисним ізгоєм. Сім'я мала грубий язичницький характер. Рабство було дуже поширеним явищем. Груба сила панувала в суспільстві, і сама людська особистість не мала в ньому ніякого значення (Рафальський, 2010, с. 11).

Християнська церква не могла змиритися з таким порядком. Разом з християнським вченням про любов і милосердя Церква принесла в Русь зачатки культури. Навчаючи язичників вірі, вона намагалася покращити їхній спосіб життя. Своєю ієрархією і прикладом ревнителів нової віри Церква вплинула на звичаї і інститути Русі-України. Своєю проповіддю та церковною практикою вона показала, як жити та діяти в особистих та соціальних справах.

Церква прагнула підняти значення князівської влади. Вона вчила князів, як вони повинні правити: «забороняй злим і страти розбійників». Князь не може залишатися байдужим до насильства і зла в своїй країні, він повинен підтримувати в ній порядок.

Церква вимагала, щоб піддані князя відчували «прихильність» до князя, не думали про нього погано і вважали його обранцем Божим. Церква рішуче підтримувала авторитет князів і вважала їх природженими і даними Богом правителями. Коли князі втрачали гідність в грубих сварках і внутрішніх чварах, духовенство намагалось примиритися і повчати, щоб вони шанували старших і не переступали чужих кордонів. Таким чином, духовенство втілювало в життя ідеї належного державного устрою, маючи на увазі приклад Візантії, де королівська влада стояла дуже високо (Васильєв, 2017, с. 62).

Церква вплинула на поліпшення сімейних відносин і моральності в цілому в суспільстві. На підставі церковного закону, прийнятого і затвердженого першими князями в їх церковних статутах, всі злочини і злочини проти віри і моральності віддавалися суду не князем, а Церквою.

Культура Русі-України видатне явище середньовічної світової культури. Хронологічно він охоплює IX ст. ця культура розвивалася в загальному контексті світової культури, але в силу конкретних історичних обставин і східнослов'янських традицій мала лише властиві їй риси, найбільш яскраво проявляються в плануванні і будівництві міст, в композиційних особливостях архітектурних ансамблів і окремих споруд, в своєрідності декоративно-прикладного мистецтва і пластики.

Далекоглядна реформа князя Володимира, введення християнства, зіграли вирішальну роль в історичному розвитку держави. Епоха Володимира Великого і особливо Ярослава стала визначним етапом у розбудові Київської держави. Ніколи більше вона не була такою згуртованою і могутньою. Русь-Україна мала великий міжнародний авторитет і великі зовнішні зв'язки; представники європейських королівських династій і навіть могутніх візантійських Базилеїв були пов'язані зі своїми правителями (Даренська, 2012, с. 55).

У період християнізації Русь-Україна могла диктувати свої умови Візантії, державі, з якої християнство прийшло до Києва і мистецтво якої на той час просувалося в Європі. Тому процес впровадження християнства і запозичення тих чи інших культурних елементів відбувався не механічно, вони постійно переосмислювалися в контексті реальності, творчо переглядалися і набували нового національного забарвлення.

Після запровадження християнства державні та релігійні діячі Русі-України почали домагатися незалежного обрання митрополитів у Візантії, святкування її національних свят та її заснування, а головне, вимагати, щоб богослужіння проводилися старослов'янською мовою. Так Ярославу Мудрому вдалося проголосити братів Бориса і Гліба, віроломно вбитих їх

молодшим братом, першими національними святами. Її пам'ять щорічно урочисто відзначалася 24 липня, і цей день вважався в Русі-України великим святом.

Цікава історія свята, заснованого в XI столітті на честь Святого Георгія. Відомо, що князь Ярослав був хрещений з ім'ям Георгій. Він сприйняв його як свого покровителя і наказав «по всій Русі-Україні 26 листопада влаштувати свято Святого Георгія». Грецька церква не знала таких осінніх свят у своєму календарі. У Русі-Україні він став відомий як свято покровителя сільськогосподарської праці, землеробів і хліборобів. Християнство в цілому, зіткнувшись з новими історичними умовами, значно змінилося в порівнянні з візантійською версією (Нагорна, 2014, с. 100).

Величезна держава, створена Володимиром Святославовичем, занадто довго мала економічні та політичні зв'язки з різними країнами. Для підтримки єдності були потрібні розвинена соціальна мораль, почуття честі, самовідданість, самопожертва, висока патріотична свідомість і відповідний рівень розвитку літератури – жанрів політичної журналістики, жанрів, що прославляють любов до Батьківщини, епічних жанрів.

Перекладена візантійська та болгарська література, що виникла за різних політичних обставин, не могла запропонувати всього цього. Київським мислителям доводилося створювати адекватні літературні форми, засновані на національній історичній свідомості, фольклорі, який був і залишався переважно язичницьким, з деякими вкрапленнями християнства. Це багато в чому визначило таку особливість давньоруської літератури, як звернення до філософського розуміння життя, мистецтва і творчої праці. Пристрасні містичні пориви візантійських мислителів були їй глибоко чужі.

Церковна література також мала особливий інтерес до філософії релігії, історії, питань повсякденної моралі та апокрифів, які мали багато елементів народних казок. І в майбутньому зв'язок з життям, мораллю і релігією стане відмінною рисою філософії українського народу.

Друга причина зміни християнства на Русі-України полягала в тому, що християнська релігія прийшла до нас в «готовому» вигляді. Це було накладено зверху і зустріло впертий опір широких мас населення, які дотримувалися віри своїх батьків і дідів. Та й сама централізована княжа влада, відстоюючи державну самобутність Русі-України, часто підтримувала стародавні слов'янські традиції. Звідси активна взаємодія християнства і язичництва, характерне для давньоруської культури практично протягом усього її існування. Поступово склався ідеологічний синкретизм, і відбулося злиття народної релігії і церковного християнства, причому перше зіграло вирішальну роль.

Наприклад, Великдень був головним християнським святом українського народу доби Русі-України. Він також включав дохристиянські ритуали, тісно пов'язані із сільським господарством, вшануванням пам'яті, величчю та весіллям, вінчанням та церемоніальним співом пісень. Це було свято радості і веселощів, що об'єднав весь клан і плем'я спільним святом (Федотов, 2001, с. 2).

Великдень в той час збігалася з язичницьким святом весняного пробудження природи. Звідти українські писанки зі знаками сонця, рослин і тварин і звідти наші Гаї (старовинні українські народні пісні - веснянки). Тому тут були проведені паралелі: вся природа воскресла, і її творець, Христос, воскрес.

Слід зазначити взаємозв'язок між бібліотекою та народним мистецтвом у Русі-України. Останнє постійно знаходилося під впливом церковного вчення, і богослов'я неминуче пристосовувалося до вимог суспільства і його стихійного менталітету.

Фольклорна свідомість і християнське вчення інтенсивно взаємодіяли, зберігаючи при цьому свою автономію. Євангельські істини трактувались неписьменними людьми особливим чином, і церква не відкидала значного набору ідей та цінностей, яких дотримувались люди.

У релігійній літературі і деяких прикладах усної народної творчості є схожість мотивів, наприклад, про силу молитви, силі хресного знамення і тому подібному. Але, звичайно, разом з цією тенденцією набула широкого поширення і протилежна: Народна творчість пронизана елементами двовір'я, релігійного синкретизму. Таким чином, в українських народних змовах є заклик як до сил природи, так і до Бога. Крім того, в них часто містяться абсолютно єретичні мотиви, які ніяк не узгоджуються з офіційною християнською догмою, наприклад, наступне: «у ранню неділю Пресвята Діва зорала небо плугом, засіяла рю».

Взагалі єресі були невід'ємним елементом соціального і духовного життя того часу, вони відображали соціальні протиріччя, труднощі у відносинах між Церквою і віруючими. Так що не випадково в єретичних комплексах ми знаходимо переплетення ідей, запозичених як з народної творчості, так і з офіційних навчань. У єретичних ідеологічних формаціях нова народна література заснована на основах фантастичних сюжетів, трансформованих з урахуванням християнської ідеології і літературних легенд, а народне християнство формується з елементів церковних навчань і дохристиянських релігійних мотивів.

Першою єрессю в слов'янських країнах був богомільзм, єретичне вчення, що виникло на основі близькосхідних релігійних рухів, зокрема зороастризму. Незважаючи на те, що в Русі-Україні вона не набула певної організаційної форми, вона набула найбільшого поширення серед єретичних рухів у Київській духовній культурі і залишила помітний слід у динамічній трансформації її ідеологічних засад, а вплив богомільських ідей дуже помітний як у письмових творах, так і у фольклорі (Шульгіна, 2012, с. 90).

Богомільські апокрифи надовго стали улюбленим читанням і давньоруських книжників, і простого люду. Багато з них увійшло до «Тлумачної Палей», за допомогою якої киеворусичі знайомились із біблійною історією. Вплив богомільських апокрифів дуже відчутний у «Повісті временних літ», багатьох інших популярних творах періоду Русі-України.

Велика низка сюжетів перейшла з апокрифів в усну народну творчість – численні духовні вірші і навіть казки.

Найбільш легко богомільські концепції засвоювались києворусичами через легенди. Богомільські ідеї пронизували стрижневі сюжети легенд, а саме, сюжети про створення світу, поділ влади між Богом і Сатаною, оживотворення Сатаною тіла людини, іменування Сатани першовічним, як і Бога, мотиви аскетизму тощо. У згаданих сюжетах наявні цілком виразні дуалістичні погляди щодо суперництва двох світових начал, адже підкреслюється навіть неможливість створення людини Богом без допомоги диявола, який, як уособлення темних сил, веде боротьбу з Богом за сфери впливу.

Охарактеризовані ідеї знайшли прояв, зокрема, у легендах «Поділ світу між Богом і дияволом», «Бог шукає царства диявола, що володіє землею і людьми» тощо. Яскраво промовисті навіть самі назви легенд, що збереглися у болгарських селах, - «Бог і диявол співпрацюють при створенні землі», «Співпраця і ворожнеча між Богом і дияволом при створенні світу». Усі болгарські легенди просякнуті дуалістичними поглядами і докорінно відрізняються від іудео-християнської версії картини світу, що викладена у Біблії. Це стосується й образу Ісуса Христа, який набуває в богомільській ересі своєрідної інтерпретації (Сас, 2010, с. 84).

Богомили, згідно дуалістичного характеру своїх переконань, вважали все земне, зовнішнє нечистим, огидним Богу, тому вони не вірили в чудеса, які Спаситель здійснив щодо тіла людини та видимої природи. Звичайно, не всі ідеї богомільської літератури справляли суттєвий вплив на світогляд києворусичей, проте загалом вплив богомільства видається незаперечним. У Русі-Україні апокрифічна література, яка була пройнята богомільськими ідеями, розповсюджувалася ще як «болгарськи байки». Перегук богомільських ідей із дохристиянськими релігійними віруваннями давніх українців (передусім, щодо боротьби добрих і злих світових сил) сприяв

живучості цих ідей в Україні: згадки про них трапляються на українських теренах і в XVIII-XIX ст.

Застосовуючи в своїх судах закони, більш розвинені, ніж грубі юридичні звичаї язичницького суспільства, духовенство виховувало в Русі-Україні кращу моральність і нав'язувало кращі порядки. Зокрема, духовенство повстало проти суворих форм рабства в Русі-Україні. У своїх вченнях і проповідях, в бесідах і бесідах представники духовенства активно вчили господарів бути милосердними до своїх рабів і пам'ятати, що раб - така ж людина, як і християнин. У навчаннях заборонялося не тільки вбивати раба, а й катувати його. Поступово погляд на раба змінився і став м'якшим, а жорстоке поводження з рабами стало розглядатися як «гріх».

Вплив церкви на громадянське життя язичницького суспільства був дуже широким. Він охоплював усі аспекти соціальної структури і однаково підпорядковував як політичну діяльність князів, так і особисте життя кожної родини. Церква була єдиною, і влада митрополита в рівній мірі поширювалася на всю Руську землю, вона була добре організована. В цілому Русь-Україна була включена в Європейський християнський світ в результаті прийняття християнства і, отже, стала рівноправним елементом європейського цивілізаційного процесу.

Змінилася політична структура та економічні відносини Русі-України. На першому етапі свого існування це була відносно централізована держава. На чолі його стояв київський князь, якому підпорядковувалися князі підданих. Ще за життя батька-князя його сини сиділи намісниками в найважливіших містах і платили данину. З моменту прийняття християнства Руська церква отримала подвійну юрисдикцію. По-перше, Церква судила всіх християн, духовенство та мирян у певних випадках духовного та церковного характеру; по-друге, вона засуджувала деяких християн, духовенство та мирян з усіх питань, церковних та нецерковних, цивільних та кримінальних (Видайчук, 2022, с. 49-50).

Церква мала великий вплив на спосіб життя і звичаї тогочасного суспільства в перші століття його християнського життя. Церква не змінила ні форм, ні основ політичного ладу, який вона знайшла в Русі-Україні, вона лише спробувала усунути деякі з його серйозних наслідків, наприклад, Княжа суперечка, і прищепити кращі політичні концепції, пояснити князям справжні завдання своєї діяльності і вказати найбільш підходящі і чисті засоби дій.

В умовах триваючих геополітичних викликів дослідження хрещення Русі-України як цивілізаційного вибору та духовної осі формування української культурної спадщини набуває особливого значення. Ця подія не лише заклала фундамент християнської ідентичності Київської держави, але й стала ключовим чинником формування унікальної моделі суспільного та культурного розвитку, що визначила подальшу траєкторію української історії.

Її значення особливо проявляється у сучасному контексті інформаційних та ідеологічних протистоянь, коли інтерпретація історичних фактів використовується як інструмент політичного впливу.

Наслідки дій Володимира щодо поширення освіти були безпосередньо пов'язані з прийняттям християнства, але стали очевидними через кілька десятиліть, коли книжкова культура процвітала на наших просторах. Розвиток мистецтва, архітектури і живопису, златоуста і музики також було віддаленим у часі, без проявів якого неможливо уявити служіння Богу в християнській церкві.

Найбільш віддаленими за часом від переломного моменту 988 року є наслідки запровадження християнства у сфері людських відносин. Навіть сьогодні вчення Ісуса Христа не втратили свого значення. Його 10 заповідей є основою сучасної цивілізації. Наше розуміння добра і зла, милосердя і жорстокості, вірності і зради, честі і безчестя, працьовитості і ліні, сумлінності і безвідповідальності, справедливості і беззаконня засноване на християнських цінностях.

Зі встановленням християнства сім'я на нашій землі зміцнилася, шанобливе ставлення дітей до своїх батьків зміцнилося, і мати завоювала велику повагу. У той же час прийняття християнства у візантійському стилі призвело до виникнення ряду негативних явищ, тенденцій і процесів.

Православна церква не стала реальним гарантом захисту різних соціальних верств, вагомою противагою самодержавної влади. Багато в чому це пов'язано з візантійською моделлю християнства. Саме вона дозволила самодержцям підпорядкувати собі духовну владу. По-перше, згідно з візантійськими канонами, церква повинна була бути підпорядкована світській владі, тоді як у католицизмі, навпаки, світська влада була підпорядкована духовній владі.

По-друге, відсутність целібату (обов'язкового целібату серед католицького духовенства) унеможливило для православного духовенства, перевантаженого сім'ями і зберіг практику успадкування своєї професії, поповнити свій штат за рахунок здібних людей з низів або стати справжнім духовним противником. світської влади.

По-третє, завдяки діям Папи православна церква не отримала такої сильної підтримки ззовні, як католицька церква, і тому православ'я не могло стати перешкодою для створення правителями системи загального підпорядкування державі всіх сфер суспільного життя.

Доступ до багатств світової культури був обмежений. На відміну від країн Західної Європи, а також слов'янських держав Польщі та Чехії, де утвердилася Західно-католицька версія християнства, а мовою богослужіння і церковної літератури була латинь, богослужіння в Русі-Україні велося на слов'янську мову. Звичайно, це сприяло швидкому поширенню нової релігії серед населення, але в той же час помітно звужувало русло культурного потоку, оскільки впровадження в світову культуру відбувалося в основному через слов'янську літературу з Болгарії, Сербії і частково через грецькі книги, перекладені в Русі-Україні.

Видалення цілих верств латиноамериканської літератури з поля зору еліти довгий час істотно гальмувало процеси накопичення знань і обміну інформацією і тим самим зумовило зростання певної культурної ізоляції країни.

Цивілізаційний вплив Візантії на Русь-Україну слабшав. З часу прийняття Руссю-Україною християнства і до падіння Візантії в 15 ст. під натиском турків ця імперія не виходила з перманентної кризи. Політична криза завжди зумовлює духовну кризу. Бродіння, поширене в 13-15 століттях, зростаючий вплив містики, проповідь аскетизму і відчуженості від життя були ознаками кризи візантійської духовної еліти. Вона не могла вийти за рамки засвоєння античної спадщини, розуміння сучасних соціальних процесів і тому залишалася відокремленою від загальної тенденції світової соціальної думки. Потенціал візантійського цивілізаційного впливу поступово зменшувався, породжуючи традиціоналізм і консерватизм замість енергії та інновацій. Наслідком цього стало скорочення шкільної та університетської освіти та обмеження інтелектуальної свободи, що призвело до стійкої тенденції відставання від Заходу у багатьох сферах суспільного життя.

Аналіз історичного контексту та передумов хрещення Русі-України 988 року поглиблює розуміння політичних, соціокультурних і релігійних чинників, які визначили цивілізаційний вибір Київської держави, що має важливе значення для сучасної історичної науки та формування концепцій національної ідентичності. З'ясування впливу християнізації на розвиток духовних традицій та матеріальної спадщини в руслі візантійсько-європейської цивілізаційної моделі створює підґрунтя для збереження та актуалізації культурної спадщини України у світовому контексті.

Виявлення сучасних викликів і загроз, пов'язаних з інтерпретацією цієї події в умовах інформаційної війни, дає змогу розробляти ефективні стратегії інформаційної безпеки та заходи з популяризації історичної пам'яті, спрямовані на зміцнення духовної незалежності держави.

Давньоукраїнська людина, спираючись на своє традиційне уявлення про добрих («білих») і злих («чорних») богів, проголошує причиною гріха, на противагу візантійській церковній доктрині, не плоть, не людські пристрасті, а ангелів «лукавого сатани». Вона дуаліст, але її дуалізм своєрідний: вона розрізняє не просто дух і плоть, а плотськодуховне і божественно-таємниче. Для неї є світ людський і світ божественний (Киричук, 2018, с. 87).

Як людське складається із двох частин: плоті і духу, так і божественне – з доброго і злого. Зле як частина людського, оволодівши людиною, підпорядковує її в якійсь одній частині; в цьому випадку вона догоджає лише собі, забуваючи про інших – близьких кровно та за звичаями. Навпаки, добре як частина людського веде до розумного вдоволення потреб духу і тіла, сприяє душевній рівновазі людини, її благополуччю, щастю.

Під впливом цієї язичницької етики давньоукраїнець інакше зрозумів саме християнське благочестя: він визнавав благочестивими не тих, хто старанно постив і молився, а тих, хто був доброчесний у житті. «Слово випробувань», пам'ятник 12-го століття, описує мирські моральні явища як гріховні: брехня, заздрість, гнів, зарозумілість, насильство, злодійство, блуд, скупість і брак милосердя.

Таким чином, християнізація не означала повного розриву з традицією народного язичництва і, отже, з емпіричним ставленням до світу, яке було його невід'ємною рисою. Християнство сприймалося в світському середовищі через призму традиційного світогляду, більш того, воно було перероблено відповідно до його принципів. Кардинал Делі повідомив Риму про це в 15 столітті: слов'яни настільки наблизили своє християнство до язичництва, що важко сказати, що переважало в отриманій суміші: або християнство, яке ввібрало язичницькі принципи, або язичництво, яке ввібрало християнську віру.

Християнство в Русі-Україні спочатку було асимільовано в основному з боку зовнішніх обрядів, так як це типово для язичницької релігійності. Християнство стає все більш «світським», «ритуалістичним». Пізніше, з

утворенням церковно-монастирської організації та державної юрисдикції митрополії, в Русь-Україну прийшли норми візантійського церковного права, але вони також значно змінилися під впливом місцевого княжого права. Отже, національна культура інтернаціоналізується на основі та в межах власних традицій.

Хоча прийняття християнства означало перехід до якісно нової системи ідеологічних цінностей, їх практичне втілення та перетворення на чинник політичного та соціального життя давнього українського суспільства відбувалося лише за умови «прихильності» та адаптації до історичних місцевих легенд.

Християнізація поступово проникала в усі сфери суспільного життя. Вона буквально наповнила його. Церкви і собори стали найважливішими центрами суспільного та освітнього життя. Школи були засновані і діяли в церквах і монастирях, книги копіювалися і зберігалися, а хроніки були написані. Духовенство впливало на все суспільне життя: єпископи брали участь у князівських радах, а князі шанували їх за їх великий розум і дотепність; Митрополити часто очолювали Київське віче і мали більший вплив на його рішення, ніж слабкі київські князі другої половини XII ст. вони стали символом колишньої єдиної Русі-України. Відповідно до зростаючої ролі та авторитету духовенства зростала і кількість єпархій. До 1240 року у нас їх було вже 16 (Шлях крізь віки: до 1025-річчя хрещення Київської Русі-України).

Християнізація Русі-України відіграла прогресивну роль в історичному розвитку українського народу, сприяла зміцненню єдності держави, всебічному збагаченню культури, встановленню та зміцненню державних, політичних і культурних зв'язків між Русь-Україною та країнами Близького Сходу та Західної Європи. Органічно увійшовши в давню українську культуру, християнство слабо визначило зміст і особливості формування і утвердження українського національного духу, характерні риси нашого національного менталітету.

3.2. Хрещення як інтеграція Русі-України у європейський простір

Оскільки Україна має глибокі культурні, історичні та релігійні зв'язки з європейським простором, її інтеграційні процеси з Європою простежуються ще з глибокої давнини. Релігійний чинник відігравав у цьому ключову роль, адже саме хрещення Русі-України у 988 році стало визначальним кроком у формуванні спільного духовного та культурного простору з європейською цивілізацією.

Уже в 997 році була заснована київська митрополія, яка увійшла до складу константинопольського патріархату, що закріпило релігійні зв'язки Русі-України з Візантією та іншими християнськими державами. Династичні шлюби між представниками руської князівської династії та європейськими монаршими родами зміцнювали інтеграцію Русі-України в європейську систему міжнародних відносин. Це сприяло активному політичному, дипломатичному та культурному обміну, що, у свою чергу, заклало основи для тривалої взаємодії між Русь-Україною та країнами Західної Європи.

Після монгольської навали частина території сучасної України стала частиною великого князівства литовського, а згодом – речі посполитої, що сприяло інтеграції української еліти до європейського культурного та політичного простору. Прийняття Берестейської унії 1596 року, яке призвело до утворення греко-католицької церкви, вкотре засвідчило визначальну роль релігійного фактора у процесах європейської інтеграції. під час національно-визвольних змагань Ц століття також спостерігалось посилене прагнення до зближення з Європою, адже саме європейська підтримка могла стати ключовим чинником у процесі державотворення. паралельно відбувались і релігійні трансформації, спрямовані на утвердження незалежної помісної церкви. Зокрема, на III всеукраїнському військовому з'їзді 1917 року в Києві

після ухвалення постанови про незалежність України було прийнято рішення про автокефалію української церкви (Киричук, 2018, с. 87).

Християнство досить рано проникло в Східну Європу. Згідно з легендою, записаною в «Повісті временних літ», апостол Андрій Первозванний вже ввів християнську проповідь на землях майбутньої України.

Візантійські джерела дев'ятого століття повідомляють як мінімум про два випадки масового хрещення Русі-України, що напала на Римську імперію. Знахідки археологів свідчать про те, що на рубежі 9-го і 10-го століть у Києві існувала досить велика християнська громада. Близько 959 року була хрещена Київська княгиня Ольга. А її онук, князь Володимир Святославич, увійшов в історію як хреститель Русі-України.

Слід зазначити, що християнський вплив на Русь-Україну йшло з різних напрямків, в тому числі з латинського Заходу. Наприклад, такі релігійні терміни, які утвердилися в східнослов'янських мовах, як «церква», «священник», «пастор», «вівтар», «пост» і деякі інші, мають західне походження. І все ж врешті-решт Східна версія християнства взяла гору і була прийнята Володимиром Хрестителем, за яким закріпилася назва «православ'я». Для цього є кілька причин.

По-перше, східні слов'яни мали тісні зв'язки з православною Візантією, на землях якої вони часто воювали і торгували. Вони безумовно, були дуже вражені політичною системою та культурою Візантії.

По-друге, Східна (православна) церква, на відміну від Західної (католицької) церкви, яка проводила богослужіння латиною, була готова говорити з Руссю-Україною про Бога зрозумілою їй мовою. Ще в 9 столітті два візантійські місіонери, два брати Костянтин (Кирило в чернецтві) і Мефодій, створили слов'янську писемність та ініціювали християнське богослужіння слов'янською мовою.

По-третє, і це, безумовно, було дуже важливо для правлячої еліти Стародавньої Русі-України, православна церква не мала таких політичних

амбіцій, як Католицька. У питаннях, що не мають прямого релігійного значення, вона була схильна підкорятися державній владі.

Хрещення Русі-України в 988 році стало одним з найвидатніших цивілізаційних рішень в історії Київської держави. Це була не випадковість, а логічний результат політичного, культурного та економічного розвитку. Центральною фігурою в цьому процесі був князь Володимир Великий (978-1015), який провів масштабну реформу релігійної, культурної та адміністративної структури держави (Святкування Хрещення Київської Русі в карантинних умовах. Шлях до християнства)

Існують різні версії того, як насправді відбулося «хрещення Русі». Найвідоміша версія – це Повість минулих років. Літописець стверджує, що в душі жорстокого і розбещеного язичника, князя Володимира, раптово сталася якась революція. Розчарувавшись у вірі свого батька, Володимир почав шукати йому заміну. З цією метою принц відправляв посольства в інші країни і організовував релігійні дебати при своєму дворі.

В результаті вибір був зроблений на користь «грецького» християнства, і Володимир буквально змусив візантійців хреститися самотійно. Руська армія захопила візантійське місто Корсунь (Херсонес) в Криму. Після цього Володимир одружився з візантійською принцесою Анною, охрестився і проголосив християнство державною релігією Русі-України. Це сталося, як прийнято вважати, в 988 році, хоча деякі дослідники називають і інші дати.

Володимир у перший по хрещенні день наказав скидати ідолів, рубати й палити їх. Статую Перуна прив'язали коневі до хвоста й тягнули до Дніпра – дванадцять чоловік били його залізом. Кинули фігуру до ріки й князь наказав: !Як де пристане, відбивайте його од берега, аж перейде пороги – тоді лишіть його!. І Перун поплив Дніпром і затримався далеко за порогами, в місці, що називалося пізніше Перунова рінь. На місцях, де стояли ідоли богів, побудували християнські церкви або божниці, як їх часом називали. Після відновлення Християнства у Києві були охрещені «вогнем і мечем» Новгород (990 р.), Ростовська (991 р.) та Суздальська (992 р.) землі.

Таким чином, християнство, як офіційну державну релігію Русі-України, остаточно було закріплено силою державної влади великим князем Володимиром Святославовичем у 988–991 рр., і було, без сумніву найголовнішим досягненням Володимира. Але населення ще довго наверталось до нової віри.

Хрещення Володимира та його одруження на сестрі візантійського імператора ввело київських володарів до християнської сім'ї європейських правителів. Прийняття християнства мало позитивні наслідки й для внутрішнього життя країни. Оскільки вчення візантійської церкви підтримувало монарше право на владу, київські князі знайшли в ній ту ідеологічну опору, якої раніше не мали. До того ж церква з її складною внутрішньою підпорядкованістю знайомила київських правителів з новими моделями управління (Скіра, 2023).

Церква, як надрегіональний інститут держави, підтримувала у населення різних земель Русі-України усвідомлення спільної релігійної приналежності та політичного підданства, розчиняючи тим самим рудименти родоплемінних принципів, що зберігалися у повсякденному житті тогочасного суспільства. Вона сприяла утвердженню єдиних для всього населення давньоруської держави морально-етичних норм, християнської обрядовості та культури. Християнство підняло планку морально-етичних вимог, суттєво змінивши їхню соціальну природу в давньоруському суспільстві, що сприяло його вдосконаленню та подальшому розвитку.

Взагалі, запровадження християнства в давньоруській державі наприкінці X ст. було епохальною подією в історії України, поворотним пунктом усього її подальшого історичного розвитку, який прилучив Русь-Україну до європейської християнської цивілізації. Хрещення сприяло об'єднанню Русі-України в єдину феодальну державу, дало поштовх розвитку економіки, освіти, духовності й культури. Русь-Україна зрівнялася з монотеїстичними державами в цивілізованому світі, зріс її міжнародний авторитет. Про це свідчать, зокрема, династичні шлюби:

Ярослав Мудрий був одружений з дочкою шведського короля, сестра Ярослава стала королевою Польщі, три його дочки - королевами Угорщини, Норвегії та Франції.

Прийняття християнства від Константинополя, а не від Риму, обумовило те, що Русь-Україна у середині XI ст. опинилася по східний бік Великого розколу 1054 року. Цивілізаційні наслідки цієї події справили величезний вплив на всю подальшу історію східнослов'янських країн.

Україна є державою з понад тисячолітньою історією і традицією християнського віросповідання. Упродовж цього часу християнство відіграло центральну роль у житті суспільства і держави, виступаючи ядром цивілізаційної ідентичності й складовим елементом політичної системи. За часів бездержавності релігія і церква інституційно виконувала численні функції держави і завжди залишалася форпостом українського духу. Відзначаючи 1030-літній ювілей прийняття християнства в Україні, не можна оминати увагою його ролі в становленні української державності (Ричка, 2015, с. 57).

Розглядаючи власне християнство як світоглядне джерело української держави, варто зауважити, що основоположні засади його були утверджені у період Русі-України. Саме тоді, основні християнські ідеали не лише поширилися на місцевий політикум і суспільство, вони з часом увібрали у себе специфічні місцеві ментальні й культурні риси, які стали засадничими нормами політичної поведінки українців і по сьогоднішній день. Саме завдяки християнству сформовано основоположні принципи моральності та етичності, які в умовах громадянського суспільства та соціальної держави є основними гарантами дотримання особистих прав і свобод громадян, а також морально-духовного розвитку суспільства.

Разом з християнством на українські землі прийшов абсолютно новий тип політичної культури, яка формувалася в умовах значного впливу з боку Візантійської імперії. Християнська церква віднині стала вагомим чинником зміцнення централізованої монархії, надаючи великокнязівській владі

постійну ідеологічну підтримку. Вона освячувала владу князя (візантійська ідея божественної основи імператорської влади була пристосована до місцевих умов), співпрацювала з нею у виробленні та забезпеченні виконання юридичних норм (насамперед у сфері сімейного та кримінального законодавства), була найпослідовнішою захисницею єдності руських земель. Церква мала великий вплив на суспільну свідомість, культуру, на міжнародні зв'язки (насамперед з Візантією).

Звичайно, християнізація руських земель була не одномоментним актом, а тривалим і суперечливим процесом. Найшвидше справи йшли в містах і особливо в повітах, які брали участь в управлінні державною владою. Недарма першими офіційно прославленими (канонізованими) святими Руської Церкви були князі Борис і Гліб, діти Володимира, а згодом ініціатор хрещення Русі-України, а також княгиня Ольга.

Через брак священного персоналу і розосередження населення по великих територіях вплив церкви проникало в селянство дуже повільно. Ситуація з подвійною вірою зберігалася тут довгий час, оскільки хрещені люди продовжували боятися будинкових і гоблінів, поклонялися священним камінням і деревам, вдавалися до заклинань і у той час як хрещені люди продовжували боятися будинкових і гоблінів, поклонялися священним камінню і деревам, вдавалися до магічних заклинань.

Можна припустити, що випадків відкритого опору язичників новій релігії було набагато більше, ніж повідомляють про них літописці. Однак, судячи з того, що князь Володимир залишився в народній пам'яті під прізвиськом «Червоне Сонечко», великої крові і надмірних потрясінь під час «хрещення Русі» вдалося уникнути.

Частково це було досягнуто завдяки тому, що церква погодилася зберегти деякі стародавні звичаї і вірування слов'ян в зміненому і переосмисленому вигляді. Наприклад, Масляна увійшла в церковний календар, перетворившись з язичницького свята зустрічі весни в останнє «розраду» християн перед суворим Великим постом. Образ біблійного

пророка Іллі, піднесеного на небо у вогненній колісниці, займав у свідомості слов'ян місце, що раніше належало громовержцю Перуну. А християнський святий Власій вважався небесним хранителем худоби і взяв на себе цю роль від язичницького бога зі схожим ім'ям - Велес.

Так чи інакше, життя східних слов'ян перебувала під духовним керівництвом православ'я, і в історичній перспективі це мало великі наслідки. Багато аспектів східнослов'янської культури і менталітету формувалися за активної участі Православної Церкви. Наприклад, відразу до умовностей, прагнення до простих, братських відносин між людьми; засудження жадібності (Кривицька, 2015, с. 89).

Прийняття християнства стало потужним стимулом для залучення Русі-України до візантійської культури. Через Візантію вплив світової цивілізації, в тому числі спадщина античності і Близького Сходу, почало більш активно проникати в стародавню Русь-Україну.

Хрещення мало настільки ж серйозні наслідки в сфері освіти. Приблизно за сто років до хрещення Русі-України християнство було прийнято в Болгарії, і Грецькі місіонери, які боролися з католицьким впливом там і в Чехії, сприяли розробці слов'янського алфавіту та перекладу християнських релігійних книг на слов'янську мову. Так Русь-Україна отримала писемність слов'янською мовою. Вже при Володимирі була зроблена спроба організувати школу. Учні в примусовому порядку відбирали з числа дітей «народних», з вищих верств домашнього господарства.

Хрещення мало великий вплив на культурне життя країни, особливо на технологічний розвиток Русі-України під впливом грецького християнства. У сільському господарстві це призвело до значного збільшення садівничих технологій. Цьому, безсумнівно, сприяло зростання споживання овочів, чому сприяли численні пости, встановлені християнськими аскетичними вченнями і вимогами чернечого життя. Той факт, що культура багатьох овочів значною

мірою була привезена з Візантії разом із статутом Ательє, вказує на походження назв багатьох з них.

Ще більш очевидним є вплив візантійського християнства на сферу будівельної техніки. Ми познайомилися з кам'яним будівництвом у Києві на прикладі церков, побудованих грецькими архітекторами на замовлення князів. Вони навчили їх методам укладання стін, зняття арок і куполів, використання колон або кам'яних стовпів для їх підтримки і вони також навчили їх методам укладання стін, зняття арок і куполів, використання колон або кам'яних стовпів для їх підтримки. Метод кладки найдавніших церков Києва і Новгорода - Грецький. Не випадково назви будівельних матеріалів в давньоруській мові все запозичені у греків. І перші кам'яні будівлі світського характеру, такі як кам'яний терем, ймовірно, були побудовані тими ж грецькими архітекторами, які будували церкви, а найстаріша будівля такого типу, згідно з легендою, приписувалася першій християнській княгині Ользі.

Прийняття християнства мало подібний вплив на розвиток ремесел. Техніка різьблення по каменю, про що свідчить переплетення листя і хрестів на мармурових капітелях Софійського собору і гробниці Ярослава в стилі давньохристиянських саркофагів, була запозичена з Візантії для церковних цілей. Грецькі мозаїки використовувались для прикраси церковних будівель і, можливо, палаців. Те ж саме потрібно сказати і про фрескового живопису.

У той час як Русь-Україна довгий час залишалася залежною від грецьких майстрів в області мозаїки і фрески, "в деяких видах художньої промисловості учні були поставлені нарівні зі своїми грецькими вчителями", зазначає І. Грабар, "так що перегородчасті роботи важко відрізнити від візантійських зразків". Це роботи по обробці (емаль) і скануванню (філігрань). Тим не менше, твори демонструють «добре вивчений стиль візантійських зразків, а їх сюжети в основному церковні».

Вплив візантійського хрещення було особливо помітно в художній сфері. До нас дійшло архітектурне мистецтво Русі-України

ранньохристиянського періоду, натхненне кращими зразками візантійського зодчества в період його розквіту.

Хрещення Русі-України не тільки тісно ввело її в сім'ю Християнсько-слов'янських держав, але і в систему християнських європейських країн з їх культурними досягненнями. Культура на Русі-Україні збагатилася досягненнями країн Близького Сходу з глибокими історичними традиціями і, звичайно ж, культурними скарбами Візантії. Русь-Україна виграла від союзу з Візантією, але в той же час повинна була продовжувати постійно протистояти політичним і церковним домаганням Візантійської імперії, яка прагнула підпорядкувати Русь-Україну своєму пануванню. Тим не менше, Володимир, хреститель Русі-України, відчував, що його влада була законною серед інших християнських народів (Кашуба, 2023, с. 221-223).

Хрещення Русі-України відкрило шлях до її культурної інтеграції з рештою Європи. Однак поділ православних і католиків, що посилювалося в XI-XIII століттях, направило цей шлях в основному в південному напрямку. Культурні контакти між Руссю-Україною і Візантією виявилися найбільш плідними.

Хрещення змінило звичаї, таїнства та свята. Старі язичницькі свята були перетворені на християнські, зберігаючи сезонні ритуали, але з новим змістом. З'явилися нові храми, монастирі та культові споруди, часто на місці старих храмів. Була заснована система жрецтва, в якій духовенство стало посередником між людьми і Богом, замінивши магів і жерців.

Хрещення Русі-України Володимиром Великим стало поворотним моментом в історії: Вибір православ'я у Візантії визначив культурний, політичний і духовний шлях Русі-України. Реформа зміцнила князівську владу, об'єднала державу і надала їй міжнародний престиж. Язичництво не зникло повністю, але воно стало фундаментом, на якому виросла нова релігійна і культурна традиція.

Таким чином, Володимир Великий не тільки хрестив народ, а й заклав цивілізаційний фундамент Русі-України, який визначив її розвиток на

століття вперед. Прийняття візантійського християнства-наслідки для культури, освіти та держави.

Хрещення Русі-України Володимиром Великим стало поворотним моментом в культурному, освітньому і політичному розвитку держави. Прийняття православ'я з Візантії принесло Русі-України нові знання, технології, адміністративні інструменти та культурні цінності, що зміцнило державу та сформувало її цивілізаційну ідентичність (Жиленко, 2023, с. 274-276).

Русь-Україна стала частиною європейського цивілізаційного співтовариства, здатної на рівних підтримувати дипломатичні відносини з іншими християнськими державами.

Хрещення не повністю зруйнувало язичницькі традиції: свята, календарні ритуали і народні вірування були змінені під впливом християнства. В результаті виникла культурна синергія: старі традиції зміцнили нову релігію, а православ'я надало їм структуру та універсальне значення.

Прийняття візантійського християнства стало для Русі-України цивілізаційним стрибком: воно принесло освіту, мистецтво, законодавство і міжнародну інтеграцію і заклало основу для подальшого розвитку держави.

Запровадження християнства в Русі-України наприкінці 10 століття було не просто релігійним актом, а справжньою культурною та цивілізаційною революцією. Якщо раніше світогляд ґрунтувалося на язичницькій ідеї циклічності природи, множинності богів і магічних ритуалів, то після хрещення почав формуватися новий тип мислення — християнський, орієнтований на духовність, моральність і особисту відповідальність перед Богом.

Хрещення Русі-України поступово змінило навіть найінтимніші сторони життя. Церква встановила нові моральні норми-шлюб став священним союзом, полігамія, кровна спорідненість між подружжям і жорстокі язичницькі звичаї (наприклад, принесення в жертву рабів або

тварин) були заборонені. Замість язичницьких весільних церемоній була введена Церковна церемонія одруження, яка надала шлюбу духовний зміст.

Разом з новою вірою Русь-Україна отримала писемність, освіту і переклади візантійських книг. При церквах були відкриті школи, в яких викладалися грамотність, церковний спів і основи богослов'я. Християнські свята замінили язичницькі, але вони часто поєднувалися з народними традиціями - наприклад, обряди Купали зберігалися під виглядом свят Іоанна Хрестителя.

На місці язичницьких храмів споруджувалися величні кам'яні храми. Замість дерев'яних ідолів з'явилися ікони, фрески і мозаїка – новий вид мистецтва, який вчив вірі через зображення. Перші церкви в Києві, такі як Десятинна церква, стали не тільки духовними, а й культурними центрами.

Християнство принесло з собою ідею милосердя, милосердя та прощення, що суттєво відрізнялося від суворого язичницького кодексу честі. З'явилися перші лікарні та притулки в монастирях, і сформувалася традиція благодійності.

Найглибшою зміною стало усвідомлення людини не лише як частини природи, а й як духовної істоти, створеної за образом і подобою Бога. Життя набуло морального сенсу-люди стали сприймати історію як лінійний шлях до порятунку, а не як нескінченний цикл народжень і смертей, характерний для язичницької традиції.

Таким чином, хрещення Русі-України стало не просто релігійним актом, а справжньою революцією в душах і способі життя людей. Це дало поштовх розвитку культури, освіти і державності і створило основу української духовності, яка збереглися протягом усього століття.

Для давньоруського народу прийняття християнства було кордоном між старим язичницьким світом і новою духовною епохою. Раніше світогляд на Русі-України був тісно пов'язаний з природою, стихіями, богами-предками і колективною свідомістю громади, але після хрещення почали формуватися особиста віра, моральна відповідальність і почуття духовної гідності.

У язичницькому світогляді все підпорядковувалося природним ритмам: весняне народження, зимова смерть, все повторювалося з року в рік. Християнство принесло нову ідею-історичний і духовний шлях людства, спрямований на порятунок. Людина стала бачити в своєму житті не просто частину природного кола, а вищу мету – служіння Богу, порятунок душі.

Християнство звернуло увагу не тільки на громаду, а й на внутрішній світ людини. Замість колективних ритуалів і жертвоприношень на перший план вийшли гріх, покаєння, молитва, тобто особисті відносини людини з Богом. Це сприяло формуванню моральної самосвідомості, здатності оцінювати свої дії за принципом добра і зла, а не тільки за вигодою або страху перед примарами (Кашуба, 2023, с. 221-223).

Християнська етика принесла з собою принципи милосердя, прощення ворогів і милосердя до слабших. У язичницькому світі цінувалися сила, хоробрість і відданість сім'ї; тепер духовна чистота і милосердя стали головними чеснотами. Церква вчила, що справжня велич полягає не у військовій славі, а в смиренні і добрих справах.

З християнством в Русь-Україну прийшли писемність, освіта і книжкова культура. Людина почала міркувати про сенс існування, вивчати Святе Письмо, історію і філософію. Світ більше не сприймався як таємничий простір духів, а скоріше як творіння Бога, яке можна зрозуміти і вдосконалити розумом.

У язичницькому світогляді смерть сприймалася як перехід у світ тіней предків. Християнство дало людині надію на воскресіння і вічне життя, що радикально змінило його ставлення до страждань, жертви і любові. Життя набуло духовного змісту – кожна дія стала важливою у вічній перспективі.

Найважливіша зміна – це підвищення людської цінності. Християнство дотримувалося думки, що кожна людина створена за образом і подобою Бога і володіє безсмертною душею. Це стало основою для розвитку гуманізму, поваги особистості і рівності людей перед Богом.

Так хрещення Русі-України стало духовною революцією, що перетворила людину із істоти, підлеглого силам природи, в носія внутрішнього світу, моральної віри і віри у вічність. Світ русичів став ширшим, глибшим і людянішим – від язичницької могутності до християнської духовності.

ВИСНОВКИ

Підводячи підсумок, слід зазначити, що прийняття християнства Руссю-Україною було реалізацією історичної моделі. Весь хід соціального розвитку Давньоруської держави вимагав необхідності заміни племінного політеїзму новою релігією, що відповідала духовним потребам формується феодальної системи.

Завдяки хрещенню Давньоруська держава зміцнила свої економічні, політичні та культурні зв'язки, розширила дипломатичні контакти і сформувала нову соціальну систему, що стало великим кроком вперед у порівнянні з попереднім етапом суспільного розвитку.

Прийняття християнства сприяло розквіту матеріальної культури. Іконографія, фрески, мозаїка, прийоми кладки цегляних стін, зведення куполів, різьблення по каменю – все це прийшло на Русь з Візантії завдяки поширенню християнства. Через Візантію Русь-Україна знайомилася зі спадщиною античності.

З християнством прийшла писемність слов'янською мовою, створена болгарськими просвітителями Кирилом і Мефодієм, з'явилися рукописні книги, в монастирях з'явилися школи, поширилася грамотність.

Християнство вплинуло на мораль і моральність. Церква забороняла жертвопринесення, боролася з работоргівлею і прагнула обмежити рабство. Вперше суспільство стало знайоме з поняттям гріха, відсутнім в язичницькому світогляді.

Християнство зміцнило князівську владу. Церква вселяла своїм підданим потребу в безумовному послуху, а князям - свідомість своєї високої відповідальності.

З прийняттям християнства Русь-Україна перестала бути для європейців варварською країною. Вона стала рівноправною серед рівноправних європейських держав. Зміцнення їх міжнародного становища знайшло відображення в численних династичних шлюбах.

Прийняття християнства сприяло консолідації східнослов'янських племен в єдину давньоруську народність. Свідомість племінної спільності було замінено свідомістю всіх тогочасних жителів в цілому.

Русь-Україна була визнана християнською державою, що визначило більш високий рівень відносин з європейськими країнами і народами.

Церква, що розвивалася у співпраці з державою, стала силою, що об'єднує жителів різних країн в культурну і політичну спільність. Перенесення традицій чернечого життя на давньоруський ґрунт надав особливий характер слов'янської колонізації північних і східних слов'ян Київської держави.

Місіонерська діяльність на територіях, населених фіномовними і тюркськими племенами, не тільки залучила ці племена в орбіту християнської цивілізації, а й дещо пом'якшила хворобливі процеси формування багатонаціональної держави.

Знайомство з тисячолітньою християнською історією поставило перед суспільством нові культурні та духовні завдання і вказало засоби їх вирішення (освоєння багатовікового спадщини греко-римської цивілізації, розвиток самобутніх форм літератури, мистецтва і релігійного життя). Запозичення стало основною основою співпраці, і кам'яна архітектура, іконопис, фрески, агіографічна література і хроніки, шкільне і книжкове листування поступово розвивалися на основі досягнень Візантії.

Хрещення Русі-України, що розуміється не як короткочасне дійство, не як масовий обряд, а як процес поступової християнізації східнослов'янських і сусідніх племен, створило нові форми внутрішнього життя цих зблизилися етносів і нові форми їх взаємодії із зовнішнім світом.

Прийняття християнства було прогресивним кроком і мало важливі наслідки. Правлячі класи Русі-України отримали потужну ідеологію для зміцнення свого панування, а християнська церква, що була великою політичною організацією, духовно освятила і рішуче підтримала нову систему. Набула поширення християнська мораль («Не вбий», «Люби

ближнього свого, як самого себе») і християнські норми поведінки - рівність всіх перед Богом, допомога бідним.

Прийняття християнства ідеологічно закріпило єдність Давньоруської держави (об'єднання населення в єдину національність). Одночасно Русь-Україна отримала слов'янську писемність і можливість оволодіти досягненнями візантійської культури. Міжнародні зв'язки Давньоруської держави ставали все міцніше і ширше, аж до династичних шлюбів князів з представниками могутніх держав. Міжнародний авторитет Русі-України, що увійшла в християнський світ, незмірно виріс.

Важливим був і вплив християнської релігії на звичаї і звичаї слов'ян. Християнське вчення базувалося на моральних ідеалах: милосердя, взаємодопомога та милосердя. Доля людини після смерті безпосередньо залежала від чеснот, виявлених за життя. Язичницькі звичаї поступово викорінювалися, криваві ритуали і багатоженство заборонялися, народні традиції наповнювалися новим християнським змістом.

Хрещення Русі-України стало стимулом для розвитку культури і освіти. Важливі культурні традиції були запозичені з Візантії. Нововведення включають введення нової системи літочислення також введення римських назв місяців.

Першими проповідниками і носіями нової для Русі-України культури були іноземці - візантійці і болгари, які звернулися в християнство дещо раніше. Вони принесли в Русь-Україну перші алфавіти - кирилицю і глаголицю, які послужили початком розвитку писемності. Освічені люди були необхідні для зміцнення віри та нових культурних традицій.

Згідно з літописами, після хрещення Володимир наказав відбирати дітей зі знатних сімей для «вивчення книг». Крім писемності, на Русь прийшла досить складна за змістом література, що зачіпає релігійні та філософські питання, викладає світову історію і моральні закони. Бібліотеки з'явилися в храмах і монастирях, які стали центрами поширення грамотності,

в яких зберігалися не тільки перекладені книги, а й твори місцевих авторів. Літописці почали записувати події.

Разом з новою культурою в Русі-Україні з'явилося церковне мистецтво: архітектура, іконопис і спів. Спочатку запозичене з інших християнських країн, мистецтво швидко відійшло від простого копіювання, потрапило під вплив слов'янських традицій і почало розвиватися по-своєму.

Сьогодні Хрещення Русі-України – це не просто історичний факт, це символ національної єдності. За часів викликів це нагадує про витоки державності. Фестивалі в Києві, реконструкції подій оживають, як ніби повертають нас в 988 рік. Історики сперечаються про точну дату – деякі припускають 987 або 989 рік, але консенсус схиляється до 988 року, ґрунтуючись на візантійських хроніках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Антропологічний код української культури і цивілізації / О. О. Рафальський (керівн. автор. кол.), Я. С. Калакура, В. П. Коцур, М. Ф. Юрій (наук. ред.). У 2 кн. К. 2. Київ: ІПіЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2020. 536 с.
2. Бевз Т. Концепт ідентичності українства в умовах соціокультурних трансформацій: загрози національній безпеці в гуманітарній сфері (історіографія проблеми). *Українознавство*. 2020. № 3 (76). С. 178–200.
3. Васильєв, В. І возсіяла благодать Божа: 28 липня – День хрещення Київської Русі-України. *Військо України*. 2017. № 7. С. 62–64.
4. Видайчук Т. Аспекти історії української мови як засіб формування національної ідентичності та історичної пам'яті. *Український педагогічний журнал*. 2022. № 2. С. 48–63.
5. Гирич І. Формування модерної української нації: теорія і суспільні виклики (XIX – початок XX ст.) Тернопіль: Богдан, 2013. 112 с.
6. Горєлов М. Є., Моця О. П., Рафальський О. О. Українська етнічна нація. К.: Еко-продакшн, 2012. 192 с.
7. Грицаєнко, О. Хрещення Київської Русі: чисте джерело, що тече в майбутнє. *Зовнішні справи*. 2013. № 7. С. 32–35.
8. Даренська В. М. Культура Давньої Русі: навчальний посібник / В. М. Даренська. Х.: Факт, 2012. 264 с.
9. День хрещення Київської Русі-України. URL: <https://www.golos.com.ua/article/385169> (дата звернення: 05.12.2025).
10. Додонов Р. До питання про хрещення князів України-Русі: кейс Святославовичів. *Українознавство*. 2023. № 4(89). С. 154–165.
11. Дорошенко О. Г. Княжа Русь – Україна: Володимир Великий. *Історія та правознавство*. 2018. № 7/8. С. 53–62.
12. Дрогомирецька Л. Р. Вплив християнської традиції Візантії на становлення політичної культури України-Русі. *Вісник гуманітарних наук*.

2025. Вип. 8. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15686735>. (дата звернення: 05.12.2025).

13. Жиленко Д., Крижановська Т. Християнізація Київської Русі: перехід від міфологічної до релігійної свідомості. *Матеріали конференцій Міжнародної наукової ліги* (м. Рівне, 12 травня 2023 р.). 2023. С. 274–276. URL: <https://archive.liga.science/index.php/conference-proceedings/article/view/352> (дата звернення: 05.12.2025).

14. Заболотний Є. Наративи про правителів Русі-України в інформаційному протистоянні. *Травневі студії: історія, політологія, міжнародні відносини*. 2023. С. 194–196.

15. Залізняк Л. Києворуська версія україногенези. Аргументи «за» і «проти». *Українознавство*. 2023. № 1(86). С. 93–107.

16. Затилюк Я. В. Хрещення Русі-України князем Володимиром: конструювання історичної оповіді та її доповнення православними книжниками XII–XVI ст. *Укр. іст. жур.* 2014. № 1. С. 40–59.

17. Історія української культури / Ред. Ю. Ф. Павлова: навч. посібн. К.: ЦУЛ, 2012. 368 с.

18. Калакура Я. С. Українська культура: цивілізаційний вимір / Я. С. Калакура, О. О. Рафальський, М. Ф. Юрій. К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2015. 496 с.

19. Калакура Я. С. Українська історіографія: курс лекцій. К.: Генеза, 2012. 512 с.

20. Кашуба Л., Дмитренко К. Культурна апропріація історії України. *Травневі студії: історія, політологія, міжнародні відносини*. 2023. С. 221–223. URL: <https://jts.donnu.edu.ua/article/view/14437> (дата звернення: 05.12.2025).

21. Кваша К. Синкретизм язичництва та християнства. Народна релігія чи православ'я? *Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії*. 2021. № 38. С. 43–49.

22. Колесник І. І. Українська історіографія (XVIII – початок XX ст.). К.: Генеза, 2000. 256 с.
23. Кривицька О. В. Демаркаційні лінії в етнополітичному просторі України. – К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2015. 328 с.
24. Культурологія: теорія та історія культури: посібн. Вид.3-тє /За ред. І. І. Тюрменко. К.: ЦУЛ.; 2010. 370 с.
25. Нагорна Л. П. Історична культура: концепт, інформаційний ресурс, рефлексивний потенціал. К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2014. 382 с.
26. Петрович Ж. В. Національні цінності як сучасний державницькосупільний пріоритет. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*: зб. наук. пр. / Ін-т проблем виховання НАПН України. Київ, 2017. Вип. 20. Кн. 2. С. 146–158.
27. Потапенко В. У якому році відбулося хрещення Київської Русі: повна історія. *Gelios*. 2025. URL: <https://gelios.ua/u-yakomu-roczy-vidbulosyahreshhennya-kyyivskoyi-rusi-povna-istoriya/> (дата звернення: 05.12.2025).
28. Рафальський О. О. Консолідація українського суспільства: етнополітичний вимір. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2018. 400 с.
29. Рафальський О. Україна як цивілізаційний феномен. Київ: Бланк-Прес, 2010. 255 с.
30. Ричка В. Корсунський похід князя Володимира: причини до формування киево-руської моделі святості. *Хроніка 2000*. 2000. Вип. 33. С. 297–303.
31. Ричка В. М. Корсунь в історії й культурі Київської Русі-України. *Укр. іст. журн.* 2015. № 3. С. 56–73.
32. Роль християнства у становленні української державності. https://vyhovna-robota.blogspot.com/2018/06/blog-post_28.html (дата звернення: 05.12.2025).

33. Сас П. М. Витоки українського націотворення / відп. ред. В. А. Смолій. НАН України. Інститут історії України. Київ: Інститут історії України НАН України, 2010. 702 с.
34. Святкування Хрещення Київської Русі-України в карантинних умовах. Шлях до християнства. URL: <https://www.radiokor.com.ua/2020/07/28/cvyatkuvanna-xrechenna-kyivckoi-ryci/> (дата звернення: 05.12.2025).
35. Ситайло Ю. В. Візантійська спадщина у формуванні духовної ідентичності: український контекст інтерпретації. *Вісник гуманітарних наук*. 2025. №8. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15702556>. (дата звернення: 05.12.2025).
36. Скіра Ю. Хрещення Русі-України 988 року: війни, політика, шлюб. *Українська Греко-Католицька Церква*. 2023. URL: <https://ugcc.ua/data/hreshchennya-rusi-ukrayny-988-roku-viyny-polityka-shlyub-3418/> (дата звернення: 05.12.2025).
37. Славинський, М. Милосердя та любов: від язичництва до нової віри. *Віче*. 2013. № 13. С. 56–57.
38. Сніжко І.А. Культура давніх слов'ян та Київської Русі: Конспект лекції. Харків: УкрДАЗТ, 2015. 29 с.
39. Стан сучасного українського суспільства: цивілізаційний вимір /за наук. ред. М. О. Шульги. Київ: Інститут соціології НАН України, 2017. 198 с.
40. Стельмах, Л. Русь-Україна за часів правління Володимира Великого. *Історія в сучас. шк*. 2012. № 10. С. 19–23.
41. Степаненко В. Громадянське суспільство: дискурси і практики. Київ: Інститут соціології НАН України, 2015. 420 с.
42. Стратонова Н. Довір'я як феномен релігійної ідентичності Київської Русі-України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер.: Культурологія*. 2011. № 7. С. 294-302.

43. Трансформація української національної ідеї / упорядник О. Доній. Київ: Наш формат, 2019. 472 с.
44. Туптало Д. *Житіє Володимира про життєвий шлях князя. Чумацький шлях*. 2015. № 2. С. 6-12.
45. Туптало Д. Житіє Володимира. *Чумац. шлях*. 2015. № 1. С. 6–31.
46. Федотов Г. Християнство Київської Русі-України. *Людина і світ*. 2001. № 8. С. 2–10.
47. Філоненко, С. Хрещення Київської Русі-України – єднальне свято Вітчизни. *Віче*. 2008. № 7/8. С. 9.
48. Хоменко О., Маруховська-Картунова О., Тішко Л. Аналіз фальсифікацій історичних фактів та подій в історії України російською пропагандою. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 10(16). С. 1138–1153.
49. Хрещення Київської Русі-України – одна з найвизначніших подій в історії духовного та культурного розвитку нашого народу. URL: <https://trada.gov.ua/?p=20265> (дата звернення: 05.12.2025).
50. Хрещення Київської Русі-України (за матеріалами відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ). URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/3042> (дата звернення: 05.12.2025).
51. Хрещення Русі-України: 988 – 2018: Альманах / Інститут релігієзнавства ЛМІР; упоряд. О. Киричук, О. Омельчук, І. Орлевич. Львів: Логос, 2018. 111 с.
52. Цивілізаційна ідентичність українства: історія і сучасність / авт. кол.: О. Рафальський (керівник), Я. Калакура (науковий редактор), О. Калакура, М. Юрій. Київ: ІПіЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 512 с.
53. Шлях крізь віки: до 1025-річчя хрещення Київської Русі-України. URL: <https://lib.onu.edu.ua/put-skvoz-veka-k-1025-letiyu-kreshheniya-kievskoj-rusi/> (дата звернення: 05.12.2025).
54. Шульгіна В., Яковлев О. Інтерпретація теорії культури, мистецтва і освіти в сучасній українській науці (2005 – 2012 pp.). К.: НАКККиМ, 2012. 228 с.

55. Ющенко П. А. Інститут влади князя на Русі-України в IX–XI ст. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2016. Вип. 46. С. 15–18.
56. Dodonov R., Dodonova V., Konotopenko O. The Baptism of Relics of Oleg and Yaropolk: Ethical, Theological and Political Aspects. *Filosofiya-Philosophy*. «Az-buki» National Publishing House. 2021. Vol. 30. No. 3. P. 270–284.
57. Данильян О. Г. Методологія наукових досліджень : підручник / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань. Харків: Право, 2019. 368 с.
58. Методологія наукових досліджень: навчальний посібник / за ред. В. П. Горина. Тернопіль: ФОП Осадца Ю. В., 2023. 170 с.
59. Каламбет С.В. Методолія наукових досліджень: Навч. посіб. / С.В. Каламбет, С.І. Іванов, Ю.В. Півняк Ю.В. Дн-вськ: Вид-во Маковецький, 2015. 191 с.
60. Дзьобань О. П. Методологія, організація та технологія наукових досліджень : навч. посіб. для аспірантів / О. П. Дзьобань; ДНУ «Ін-т інформації, безпеки і права Нац. академії прав. наук України». Київ; Одеса : Фенікс, 2025. 284 с.
61. Татьянчиков А. О. Методологія наукових досліджень : навч.-метод. посіб. для здобув. другого (магістер.) рівня вищої освіти спец. 053 «Психологія» / А. О. Татьянчиков. Одеса : НУ «ОЮА», 2025. 114 с.
62. Демочко В. Київська Русь і християнство. *Волинські історичні записки*. 2009. Т. 2. С. 24-32.
63. Зінкевич Т. Проблема християнізації Київської Русі у висвітленні української діаспорної історіографії. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2019. №7. С. 120-125.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Основні передумови хрещення Русі

Наслідки хрещення Русь-України

Політична стратегія	Володимир прагнув підкреслити свою легітимність і владу, об'єднавши Київську державу навколо єдиної релігії. Він розглядав хрещення як інструмент централізації, зміцнення Княжого престолу і авторитету в народі.
Дипломатичний вибір	Володимир обрав візантійське православ'я замість католицизму чи ісламу. Причини: культурна близькість, геополітичні Союзи та доступ до візантійської системи освіти, архітектури та управління.
Релігійна реформа	У 988 році князь особисто прийняв хрещення в Херсонесі (Корсуні) і наказав хрестити Київ. Була створена єдина церковна структура: архієпископи, священники, монастирі. Почалася християнізація племінних центрів і міст, яка змінила звичаї, мораль і повсякденне життя.
Писемність та освіта	Хрещення принесло грецьку і візантійську писемність, поклато початок системі шкільної освіти при монастирях. Вони почали складати літописи, церковні книги, посібники та закони.
Мораль та етика	Християнство запровадило єдиний моральний кодекс, який зміцнив централізовану владу. Закони та ритуали почали регулювати шлюб, майно, покарання та громадську відповідальність.
Міжнародний престиж	Русь-Україна увійшла до кола християнських держав, встановила дипломатичні та династичні зв'язки з Візантією, Болгарією, Польщею та іншими країнами.

